

GUJOURNALEN

OBEROENDE TIDNING FÖR MEDARBETARE VID GÖTEBORGS UNIVERSITET #2 MAJ 2023

NYHETER

Statsvetarna sätter
löner efter poäng

REPORTAGE

GPT-modeller är
inte intelligenta

FOLK

Kakbakande husmor
går i pension

Minnesmärken för en ny tid

Heiner Zimmermann är
ny professor i konsthantverk

GÖTEBORGS
UNIVERSITET

Smed i Dals Långed.

22
Profilen Heiner
Zimmermann

40

Håkan Tinnerberg undersöker grafen.

30

Lekande lärare.

Fysikexperiment på Ullevi.

50

Nyheter 04-20

- 04 Statsvetarna** får lön efter ett poängsystem.
- 07 Saco** saknar helhetsbedömning av arbetsinsats.
- 08 Saknas:** Fler och bättre studieplatser.
- 09 Fler cyberattacker** mot GU.
- 10 Pausad kurs** om Ryssland.
- 12 Rekordsnabbt** framtagna kurser i ukrainska.
- 13 De kartlägger** lärarnas behov av språkstöd.
- 14 USA-resa** med nya samarbetsmöjligheter.
- 15 Kraftigt ökat intresse** för sommarkurser.
- 16 Så får universiteten** bukt med cancelkulturen.
- 19 Nya passregler** försvårar för internationella studenter.
- 20 Så får du hjälp** att nyttiggöra din forskning.

Profilen 22-25

- 22 Nya ritualer** inom smideskonst.

Reportage 26-41

- 26 Sociala regler** – på gott och ont.
- 28 Språkmodeller** utan mänsklig kunskap.
- 30 Lekfulla lärare** bland vetgiriga barn.
- 33 Kunskapens gränser** är ekonomiska.
- 36 Sociologi för alla.**
- 38 Minnen från 1700-talets** aristokrati.
- 40 Undersöker hälsorisker** med grafen.
- 41 Tråkigt med sökrobot.**

Folk 40-51

- 42 Ågrenskas konferensvärd** i stort som smått.
- 44 Historiska Majorna** i nytt ljus.
- 46 Rik och styrd** eller fattig och fri.
- 47 Ordböcker** på gott och ont.
- 49 Social energi** påverkar oss.
- 50 Synliga ljudvågor** på Ullevi.
- 52 Vegetarisk meny** som lockar.
- 54 Minnesord:** Emin Tengström.
- 55 Nytt om folk**

Nu utvecklar vi universitetets studieplatser

Våren har gjort entré och det är en period som präglas av högt tempo i arbetet för de flesta av oss. Valborgsfirande med studenterna i Trädgårdsföreningen närmar sig. Eftersom jag hela tiden har fokuserat på att studenterna ska ha en god arbetsmiljö så känns det extra roligt att vi nu går vidare och utvecklar universitetets olika typer av studieplatser. Efter en omfattande inventering och nulägesanalys av hur det ser ut har arbetsgruppen landat med tydliga rekommendationer som jag har tagit vidare.

Fakulteterna får nu i uppdrag att tillsammans med Universitetsbiblioteket analysera den faktiska beläggningen på studieplatser och göra en plan för hur befintliga lokaler kan optimeras. Fakulteterna ska också ta fram planer för hur många nya studieplatser som kan tillskapas inom befintliga lokaler och för hur befintliga platser för studier kan uppgraderas. Enheten GU fastighet och hållbar utveckling koordinerar och i nära samarbete med studenterna

ska universitetsgemensamma riktlinjer för studieplatser tas fram.

Vårens verksamhetsdialoger, där universitetsledningen träffar fakultetsledningar, UB och GF för att diskutera utfallet av föregående år, har utvecklats väl. Samtliga har levererat gedigna årsuppföljningsrapporter för 2022 som är utmärkta underlag för dynamiska diskussioner. En utmaning som många lyfter är tillämpningen av det verktyg som mäter koldioxidutsläpp. På sina håll upplevs det som trubbigt och att det inte alltid fångar allt gott som görs. Det blir då en signal till oss att se om det går att skruva på något i tillämpningen. Men mätningarna av våra koldioxidutsläpp har ändå bidragit till en bred diskussion om hur vi kan arbeta för att minska vårt klimatavtryck.

Inför den kommande myndighetsdialogen med Utbildningsdepartementet önskar regeringen en tydlig beskrivning av hur vi arbetar med informations-säkerhetsfrågor. Detta har internt varit en prioriterad fråga sedan några år tillbaka. Jag kan med stolthet konstatera att vårt arbete just nu kring hantering av forskningsdata med känsliga personuppgifter har kommit så långt att det väcker intresse från andra lärosäten.

Universitetets resultat från senaste arbetsmiljöundersökningen landar nu. Jag vill betona vikten av att arbeta vidare med resultaten på alla nivåer. På så sätt utvecklar vi vår gemensamma arbetsplats.

Rektor EVA WIBERG

AI hallucinerar en överklig värld

A**I-hallucinationer** är ett nytt begrepp som vi nog kommer att få höra mer om. Ett exempel som Simon Dobnik, professor i datalingsvistik, tar upp är när man inte ens hinner skriva "Vilken färg har ...?" innan man får svaret "röd". Det beror i så fall på att de flesta exempel som språkmodellen tränats på handlar om röda saker. Eftersom modellen inte använt riktiga bilder för att undersöka verkligheten sägs modellen hallucinera. Hallucinationerna kan också handla om fördomar, till exempel att läkare hänvisas till som "han" och patienter som "hon".

För att en språkmodell ska fungera och vara användbar räcker inte statistiska samband mellan ord. Också humanistisk och samhällsvetenskaplig kunskap om människan och världen måste till, menar de språkforskare GU Journalen talat med.

Har vetenskapen nått en gräns där det inte går att veta mer? Knappast, världen och människan själv är alltför komplexa för att allt som är värt att veta någonsin ska ta slut. Men det finns de som menar att dagens sätt att finansiera och organisera forskning gynnar dem som springer på samma bollar och missgynnar dem som försöker gå sin egen väg. Kanske kan vi lära av andra länder, som Danmark och Nederländerna?

Cancelkulturen har diskuterats vitt och brett det senaste året. Ett problem är att lärosätena är för snabba på att utreda anklagelser, ofta på ganska lösa grunder. Mycket hade kunnat redas ut genom enkla samtal, menar bland andra Anna-Karin Wyndhamn i en ny rapport.

"Snippa-domen" är ytterligare en fråga som avhandlats i medierna på senare tid. Kan verkligheten en domstol bedöma en tioårig flickas vittnesmål genom att slå upp i en ordbok? Tur att vi har Hans Landqvist som reder ut vad en ordbok kan - och inte kan - användas till.

Allan Eriksson och Eva Lundgren

GUJOURNALEN har en fri och självständig ställning gentemot sin ägare, Göteborgs universitet, och utformas enligt journalistiska principer samt enligt spelreglerna för press, radio och TV.

Chefredaktör & ansvarig utgivare:

Allan Eriksson, tel: 031-786 10 21,
e-post: allan.eriksson@gu.se

Redaktör & stf ansvarig utgivare:

Eva Lundgren, tel: 031-786 10 81,
e-post: eva.lundgren@gu.se

Fotograf: Johan Wingborg,

tel: 070-595 38 01,
e-post: johan.wingborg@gu.se

Layout: Anders Eurén,

tel: 031-786 43 81,
e-post: anders.euren@gu.se

Adress: GU Journalen,

Göteborgs universitet,
Box 100, 405 30, Göteborg

E-post: gu-journalen@gu.se

Internet: gu-journalen.gu.se

Upplaga: 5 000 ex

ISSN: 1402-9626

Material: För obeställt material ansvaras ej. För ej signerat material ansvarar redaktionen.

Citera gärna, men ange källan.

Adressändring: Gör skriftlig anmälan till redaktionen.

Tryckeri: Göteborgstryckeriet.

Poängsystem styr lönerna

De sätter löner efter poäng i en meritenkät där hårda data om kärnverksamheterna forskning och undervisning dominerar. Service och tjänster ingår också, men värderas lägre. "Mjuka värden", som att vara en bra kollega, tas det ingen hänsyn till alls.

MIKAEL GILLJAM, prefekt vid statsvetenskapliga institutionen, införde meritenkäten för åtta år sedan.

- Det blir mer transparent och tydligt med det här systemet, är en vanlig kommentar jag har hört. Mitt intryck är att de flesta anser att den har varit ett klart steg framåt. Vi har nästan enbart fått positiva reaktioner.

Alla lärare och forskare (75 medarbetare) får alltså fylla i meritenkäten som ligger till grund för lönesättningen. Doktoranderna följer en stege, så för dem är det annorlunda.

- Självklart bjuder jag även in till medarbetarsamtal och lönesamtal som då utgår från den ifyllda enkäten. Under samtalet ger jag återkoppling och förklarar den fastställda lönen.

Till stor del handlar samtalet om det löntagaren vill prata om och lyfta fram. Många kommer inte, antagligen för att de tycker att meritenkäten är tillräckligt rättvis och välfungerande.

MIKAEL GILLJAM TROR inte att enkäten är unik utan att de flesta institutioner troligen tillämpar en modell där medarbetarna ska lämna in något skriftligt underlag. Institutionen har utsett ett meritvärderingsråd på tre personer som granskar medarbetarnas uppgivna meriter och sätter poäng. Sedan diskuterar prefekten med meritvärderingsrådet.

- Man kan inte bara påstå saker i enkäten. Exempelvis ska man kunna förklara varför man är en "bra" lärare. Till stöd kan medarbetarna ha kursutvär-

deringar eller andra typer av omdömen. De tre granskarna har mer insikt än vad jag ensam kan ha. Jag tror inte heller någon skulle hitta på saker om exempelvis publicerade forskningsartiklar. Det mesta som finns i enkäten som var, när och hur artiklar är publicerade, och medverkan i olika sammanhang, går att kolla.

Varför väger ni inte in hur medarbetarna fungerar socialt med kollegor, hur man håller deadline, kommer i tid till möten och så vidare?

- Nej, det skulle bli överbyråkratiskt att mäta. Om jag säger "du var otrevlig mot en kollega i fikarummet" blir svaret kanske "ja, det var en gång". Och det visar sig indirekt om man är en

»Man kan inte bara påstå saker i enkäten. Exempelvis ska man kunna förklara varför man är en "bra" lärare.«

Mikael Gilliam

slarver eller såsar till det, då kommer artikeln kanske inte in förrän nästa år.

Lönen för en professor ligger på mellan 55 000 och 75 000 kronor.

- **EN TENDENS ÄR** att de som inte varit så duktiga just det året vill dra isär lönerna mindre. De som har varit framgångsrika vill ha större löneskillnader. Spridningen i löneförhöjningen är alltid en fråga som diskuteras, men är inte specifik för den här institutionen eller för andra som använder omfattande meritvärderingsenkäter.

En av era externa rekryteringar tjänar betydligt mer (126 200 kr). Hur motiverar ni den lönen?

- Det är inte bara vår institu-

Ann Towns är professor i statsvetenskap.

→ tion som har rekryterat externt till betydligt högre löner, men det har inget att göra med de återkommande årliga löneförhöjningarna. Vi behövde erbjuda en hög lön för att lyckas med den här för oss viktiga rekryteringen. De övriga externa rekryteringarna tjänar som alla andra och får löneförhöjningar som alla andra. Enkäten mäter årliga prestationer som ger lönehöjning.

EN AV DEM SOM sitter i meriteringsvärderingsgruppen är professor Ann Towns.

- Om vår modell är rättvis måste ställas i relation till vad alternativet skulle vara. Vi har våra kriterier som är öppna och kan ifrågasättas. Nu är det tydligt vad ledningen vill att vi ska göra, vad som ger poäng. Forskning ger fortfarande mest status i akademien, men vi har med undervisning som kan ge lika många poäng. Även service, tredje uppgiften och tjänster som är viktigt finns med.

Ni har exempelvis inte med mycket om hur medarbetaren är som kollega. En del ställer kanske upp mycket och är stöd för dem som har varit med om något svårt. Andra är kanske stän-

dig villiga att läsa kollegornas texter noggrant och ge respons. Enligt Saco-s rådet ska även det här bedömas vid lönesättningen. Gör ni helt enkelt inte fel när ni väljer bort alla de här kriterierna som alla institutioner vid GU ska följa?

- Statsvetenskap är en väldigt stor institution och att döma den sociala bilten skulle det bli mycket svårt. Risken är att de som står prefekten nära skulle få höga poäng. Men vi täcker lite av det sociala i frågan om man går på seminarier.

Har du stor makt?

-Vi har matriser att utgå från, så det är mycket enkelt när det gäller kategorierna forskning och service. Undervisning kan vara lite knivigare, för då måste vi känna till om någon exempelvis har ställt upp och har tagit över en kurs för en kollega som blivit sjuk. Oavsett vem som sitter i gruppen så ska det bli samma poäng.

Får ni starka reaktioner från medarbetarna?

- Det handlar bara om några hundralappars skillnad i månadslön. En del blir upprörda, men det är ovanligt.

Personligen tycker jag det hade varit bättre och enklare med en traditionell lönetrappa. Det här som vi gör nu som grupp, tillsammans med prefekten och alla medarbetare som fyller i blanketter, motsvarar minst en månads heltidsarbete varje år.

Mikael Gilljam framhåller att de fortfarande gör mindre

justeringar i meritenkäten och att den nog aldrig kommer att bli perfekt.

- Men lönesättningen har större legitimitet idag. Jag tror enkäten kommer att finnas kvar även när jag har slutat som prefekt.

Text: **Peter Olofsson**

Foto: **Johan Wingborg**

Röster från statsvetenskapliga institutionen

Henrik Ekengren Oscarsson:

- Jag var väldigt skeptisk när modellen infördes, men nu har jag vänt. Jag tror det kan vara ett bra styrinstrument att forskning och undervisning väger lika tungt, men att även administration uppmärksammas. Jag har exempelvis varit ledamot i Statsvetenskapliga förbundet och det kan jag skriva upp nu.

Fungerar lönesättningen rättvist?

- Jag tror det blir mer lugn och ro i organisationen med enkäten, mindre tjafs bland medarbetarna. Fördelen nu är att man inte blir bortglömd, man behöver inte elda på facket. Mjukare kriterier om hur man är som kollega finns inte med.

Jonas Hinnfors:

- Jag går aldrig på lönesamtal, man kan ändå inte höja sin lön så mycket eftersom lönespannet är begränsat. Jag tycker att det är ett transparent system, vilket är bra. Men vi får aldrig tillbaka något om hur enkäten vi fyllde i slutligen påverkade lönen, så i den meningen är det inte transparent. Jag är inte kritisk till vår lönesättning, men inte heller särskilt positiv.

Är du nöjd med din lön?

- Jag har haft en hyfsat trög löneutveckling, det finns nog de som stiger snabbare. Men det är inget jag bråkar om, för jag har nog inte varit så produktiv. Meritenkäten skapar ett lugn, men om lönesättningen är rättvisare här hos oss än vid andra institutioner vet jag inte. Att sätta poäng har något mycket exakt över sig.

Riskerar att göra alla till individualister

Maja Pelling, ordförande i Sacorådet vid GU, anser att statsvetenskapliga institutionens medarbetarenkät inte ser till medarbetarnas samtliga insatser.

– Även hur man fungerar som kollega betyder mycket, säger hon.

HON TYCKER ATT det kan vara problematiskt att dela upp prestationerna som en checklista. Risken är att en helhetsbedömning försvinner.

– Det kollegiala ansvaret utgör en av grunderna för universitetens verksamhet. Om en kollega blir sjuk, ställer man upp då, eller håller man sig till checklistan? Man bör ställa sig frågan om checklistor av detta slag riskerar att göra alla till individualister. Chefen kan ta upp saker som ”jag skulle önska att du ställde upp lite mer när kollegorna är sjuka”. Sådant arbete ingår i att vara människa. Allt är inte mätbart.

Hon framhåller också att förutsättningarna för att nå upp till lönekriterierna behöver ses över och vägas in så att det blir ett rättvist system.

– HAR ALLA exempelvis samma möjlighet att vara program- och kursansvariga eller ha ”omfattande handledning”? Det är trots allt arbetsgivaren som leder och fördelar arbetet och av enkäten att döma är det de som får dessa uppdrag av arbetsgivaren som premieras. Hänsyn behöver också tas till att medarbetarna har olika möjligheter att få tid över till forskning och därmed att publicera sig.

Hon reagerar särskilt på formuleringarna kring ”särskilda insatser” som

Maja Pelling är ordförande i Sacorådet vid GU.

används vid flertalet tillfällen i enkäten.

– Särskilda insatser i all ära, men hur premieras och värdesätts grundprestationerna som verksamheten ska bygga på? Alla lärare kan inte bli excellenta. Statsvetenskapliga institutionen har länge riktat in sig på spets, men ur verksamhetens synpunkt är det viktigt att även bredd värdesätts.

Vilken modell som är mer rättvis är svår att svara på menar Bengt Larsson, professor i sociologi vid Linnéuniversitetet och affilierad professor vid GU.

– Det beror snarare på vad som värderas, hur känt

detta är av medarbetarna, hur chefen skaffar sig information om vad medarbetare har gjort och väger in allt i en helhetsbedömning.

OM POÄNG SÄTTS eller inte spelar mindre roll. Det viktigaste är att det görs en saklig bedömning av ”samma saker” för alla medarbetare.

– Olika modeller har olika risker. Poängsystemet kan leda till att man bara ser på ett snävt urval mätbara aspekter av lönekriterierna, medan exempelvis ett mer kvalitativt förhållningssätt riskerar leda till att man uppmärksammar olika styrkor hos olika medarbetare.

(Bengt Larssons podd om lönesättning: <https://poddtoppen.se/podcast/1519328904/fraga-forskaren/35-bengt-larsson-individuell-lonesattning-fran-policy-till-praktik>)

Text: **Peter Olofsson**

Foto: **Johan Wingborg**

➔ Fakta: Lönesättning vid statsvetenskapliga institutionen

- Forskning och undervisning väger lika tungt och kan ge högst fyra poäng, tjänster ger högst två poäng.
- Kategorin forskning omfattar: publikationer, deltagande i akademiska konferenser, övriga vetenskapliga framträdanden, erhållande av externa forskningsmedel, samt vetenskapliga utmärkelser och priser.
- Kategorin undervisning omfattar: ansvar för delmoment, kurser, program, omfattande handledningsansvar, omarbetningar i kursupplägg eller examinationsformer, publicering av kurslitteratur, publicering av en vetenskaplig artikel tillsammans med en student, pedagogiska priser, studenters kursutvärderingar, publicerade kursrapporter på hemsidan, samt deltagande i pedagogiska seminarier.
- Till tjänster (servicearbete) räknas bland mycket annat: deltagande i seminarier, forskningsledning, samt insatser för det omgivande samhället som presentation av forskning för myndigheter.

Nya studieplatser i tre campuskluster

Fler och bättre studieplatser, det är målet när fakulteterna, UB och Gemensamma förvaltningen ska samarbeta inom tre geografiska campuskluster – och arbetet ska vara klart redan i år.

RAPPORTEN *Studieplatser och gemensamma utrymmen vid Göteborgs universitet* har avslutats och utifrån den har rektor fattat beslut om ett antal åtgärder.

- Den här undersökningen är en milstolpe men vi är inte färdiga. Det återstår nu en hel del arbete för fakulteterna att ta fram planer för fler och bättre studieplatser och gemensamma utrymmen, säger Pauli Kortteinen, vicerektor för utbildning som tillsammans med fastighetschef Karolina Ganhammar har lett arbetsgruppen.

Enligt en tidigare rapport (*Knödig in*, 2019) av Göteborgs universitets studentkårer, GUS, råder det brist på "ändamålsenliga lokaler på flera fakulteter". Både tillgången och standarden varierar stort. Universitetsledningen satte därför igång ett arbete som pausades under pandemin men som nu har kommit igång igen.

Det som överraskat Pauli Kortteinen är hur en till synes enkel fråga om studieplatser och gemensamma utrymmen rymmer en så stor komplexitet.

- VID ETT STORT och brett universitet som GU är förutsättningarna otroligt olika och fakulteterna har kommit olika långt i sina lokalplaner.

Från början var utgångspunkten att arbeta vidare på en universitetsgemensam modell, vilket är ganska vanligt på mindre högskolor. Men det visade sig stöta på motstånd.

- Fakulteterna ville själva ha ansvaret för lokalerna och där-

Nya Humanisten.

med för studieplatserna. De ska nu tillsammans med UB ta fram planer för dels nya studieplatser, dels uppgraderade befintliga platser. Men det är också viktigt att vi inte gör på åtta olika sätt utan att vi tänker i campuskluster. Vi har ju tre geografiskt sammanhållna universitetsområden mitt i stan: Medicinareberget, Näckrosenområdet och City.

- VI VILL OCKSÅ att arbetet sker i nära samarbete med UB. I varje campusområde finns en eller två bibliotek som erbjuder goda studieplatser i lugna zoner, något som studenterna uppskattar. Varje fakultet får göra sina planer utifrån de olika behoven. Det kan handla om fler platser eller om att förbättra ljud och akustik.

I arbetsgruppen har man i detalj räknat hur många studieplatser som varje fakultet har i relation till antal helårsstudenter. Konstnärliga fakulteten har flest studieplatser, Handelshögskolan har lägst antal.

- I samband med Handelshögskolans nybyggnation och påverkan av Västlänken är det ont om studieplatser och det är ett högt tryck på biblioteken i områdena kring Haga. Om några år kommer situationen att vara mycket bättre.

»Göteborgs universitet... har en uttalad ambition att bli utsedd till årets studentstad.«

Pauli Kortteinen

Enligt rektors beslut ska enheten GU fastighet och hållbar utveckling koordinera fakulteternas arbete och dessutom, tillsammans med studenterna, ta fram gemensamma riktlinjer för studieplatser.

Men några extra pengar finns inte avsatta för satsningen.

- Ansvaret i denna modell ligger på fakulteterna som har sina lokalplaner och de får göra en bedömning av vad de har råd med. Vi får återkomma till frågan om det krävs ekonomiska resurser.

PAULI KORTTEINEN tycker det är av central vikt att arbetet kommer igång snabbt.

- Göteborgs universitet är ett cityuniversitet och vi har en uttalad ambition att inom några år bli utsedd till årets studentstad. Vi har fantastiska utbildningar, Göteborg är en häftig stad att vara student i, med närheten till allt, både kultur och nöjen. Men vi måste säkerställa att vi har fysiskt attraktiva miljöer som våra studenter vill vara i.

Även studenterna är nöjda med beslutet.

- Vi ställer oss helt bakom de åtgärder som föreslagits, säger Emil Berglind, vice ordförande i Göteborgs universitets studentkårer. Jag tycker att det är extra bra att kårerna har fått svara på samma frågor som fakulteterna vad gäller tillgången till studieplatser men att vi gör lite olika bedömningar.

Men en risk som Emil Berglind ser är att planen är lite överambitiös.

- Vi kommer så klart att beakta att de universitetsgemensamma riktlinjerna för studieplatser som ska tas fram också sker i nära samarbete med oss.

Text: **Allan Eriksson**

Foto: **Johan Wingborg**

IT-chefen: "Ett arbete som aldrig tar slut"

Antalet cyberattacker har dubblerats de senaste åren och allt tyder på att de fortsätter öka, enligt IT-chef Tony Ottosson Gadd, som menar att GU har flyttat fram sina positioner.

– Vi måste vara på vår vakt, hela tiden. Att införa så kallad multifaktorauktorisering (MFA) är ett viktigt steg för att skydda universitetet.

I MITTEN AV februari utsattes stora delar av svenska organisationer och myndigheter för olika typer av överbelastningsattacker, där lärosäten var en av måltavlorna. Konsekvensen för GU blev att den centrala webbplatsen inte gick att nå under cirka två timmar, att flera IT-tjänster låg nere och att studenter som skulle skriva en digital tenta inte kunde logga in på sina GU-konton.

– **DET VAR ALLVARLIGT** att GU:s server gick ner vid ett tillfälle men det var inget farligt och fick inga större konsekvenser. Det var aldrig frågan om intrång i våra IT-system.

Tony Ottosson Gadd tror att överbelastningsattacker kommer att fortsätta.

– Nu har vi, tillsammans med Sunet, en plan för att hantera framtida attacker men vi kan inte skydda oss helt mot sådana typer av attacker. Vi har lyckats filtrera bort en stor del av den trafi-

ken. Vi har en viss beredskap men Sunet jobbar 24/7.

Vem utför attackerna och varför?

– Det är omöjligt att veta helt säkert men mycket tyder på att det var Anonymous Sudan den här gången, en del av ett ryskt hackernätverk som har tagit på sig ansvaret. Den allmänna bilden är att hoten har stärkts i samband med Sveriges stöd för Ukraina, den svenska Nato-ansökan och de uppmärksammade koreanbränningarna. Det är uppenbart att de har varit ute efter uppmärksamhet och publicitet i syfte att påverka det svenska samhället. Det pågår ett påverkanskrig. Men det finns också kommersiella intressen och utpressning av pengar.

ENLIGT TONY OTTOSSON Gadd är den långsiktiga planen att stärka säkerheten som startade redan 2020, i samband med e-posthaveriet. Införandet av MFA-auktorisering är en del, en annan att se över de spamfilter som redan idag rensar 90 procent av alla falska mejl.

Men han är egentligen inte så orolig över överbelastningsattacker.

– Det finns klart mycket värre hot som ransomware, även kallat utpressningsvirus, som skulle kunna göra stor skada om lösenord kom på vift. I grunden går det ut på att kriminella via mejl eller sms försöker infektera datorer eller

Enligt Tony Ottosson Gadd utsätts universitetet dagligen av försök till nätfiske, ofta via falska e-postmeddelanden.

– Som medarbetare ska man aldrig klicka på främmande länkar eller lämna ifrån sig några uppgifter.

serverar för att komma över behörighet i syfte att pressa organisationen på pengar. Falska mejl och nätfiske har ökat lavinartat på senare år och det blir allt svårare att avslöja vad som är sant eller falskt. Ingen kan slå sig på bröstet och säga att man aldrig skulle kunna bli lurad.

ÄVEN OM MAN försöker skydda sig mot alla tänkbara hot finns det alltid svagheter i ett IT-system, påpekar Tony Ottosson Gadd.

– Lösenord är en av våra svagaste punkter. Därför vill vi att alla anställda så snart som möjligt inför MFA, eller tvåstegsverifiering som det också kallas. Målet är att det

ska vara gjort senast i april och hittills har 4 000 användare gjort klart det. Beslut har nyligen fattats om att göra verifieringen obligatorisk. Bara man följer anvisningarna noga är det enkelt men det är många steg. Vårt mål är att också installera det på alla våra tjänster, bland annat när man sitter hemma och jobbar på VPN. Dessutom vill vi att även studenterna inför denna säkerhet, men där har vi inte kommit igång än.

Tony Ottosson Gadd menar att det räcker med ett lösenord som hamnar i fel händer. Vid ett intrång kan aktörer lägga veckor på att skanna svagheter i systemet för att sedan slå till med full kraft. I värsta fall kan det leda till att filer krypteras och att bedragare kräver pengar för att ge tillbaka filerna.

NÄR DET GÄLLER ytterligare säkerhetsåtgärder är Tony Ottosson Gadd förtegen.

– Av säkerhetsskäl kan vi inte avslöja våra svagheter exakt. Men vi jobbar med att få en tredje backup på plats som inte finns i våra datorhallar. Om det värsta skulle inträffa och något slår ut alla våra IT-system, då har vi extra backup. Dessutom jobbar vi med informationssäkerhet. Det här är ett arbete som aldrig tar slut.

Text: **Allan Eriksson**
Foto: **Johan Wingborg**

Rysslands- kursen pausas tills vidare

Den är brinnande aktuell och studenttrycket hårdare än någonsin. Då ställer GU in Rysslandskursen.

PER MÅNSON HAR drivit kursen *Ryssland mellan förflutet och framtid i 20 år.*

- Det har gått upp och ner. I mitten av 2000-talet var ansökningarna väldigt få, men vi fortsatte ändå och sedan 2014, då Ryssland annekterade Krim, har intresset växt. Kursen har alltid gått på halvfart på eftermiddagarna med väldigt blandade grupper, en del studenter som läser extra, några pensionärer och en del som kommer direkt från jobbet. Det har varit en väldigt trevlig kurs att hålla, säger han.

Men åren går och Per Månson är sedan länge professor emeritus i sociologi. Därför har han lett kursen, som numera är på engelska och digital på Centrum för Europastudier, på korta vikariat halvårsvis som egentligen innehåller för få timmar för vad som krävs i arbetsinsats. Detta blev extra tydligt förra våren då kursen efter Rysslands invasion av Ukraina fick nära 250 ansökningar. Men det kunde Per Månson stå ut med - kursen är hans hjärtebarn och Ryssland hans stora intresse.

- **DET VAR EN** väldigt lyckosam kurs. 33 studenter började, 31 slutförde den och kursvärderingarna visade att den var enormt uppskattad.

Men i höst blir det ingen. Enligt programnämnden för Europaprogrammet görs det av

Illustration: Marika Lang

I Rysslandskursen får man läsa mer om den så kallade Uppståndelsekyrkan i Moskva som är uppförd som ett minne över mordet på Alexander II 1881 på exakt den gata där han mördades av en liten grupp terrorister.

två skäl: "För det första behöver kursen arbetas om till både form och innehåll, vilket det tyvärr inte finns tid och utrymme för inför kursstart ht 2023. För det andra kommer nuvarande kursansvarig lärare inte längre kunna

vara kursansvarig ht 23."

Per Månson tycker det är mycket märkligt, men att det är ännu svårare att förstå varför kursen ändå inte kunde ges nu till hösten.

- Det viktigaste är att kursen,

Foto: Johan Wingborg

som är mer angelägen än någonsin på grund av det internationella läget, lever vidare. Jag kan nästan jobba gratis om så vore.

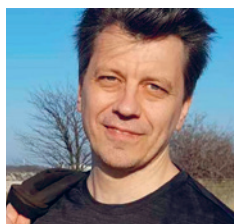
MEN EGENTLIGEN fanns redan en plan för hur han skulle dra sig tillbaka. I sex år har lektor Jens Stillhoff Sörensen undervisat på kursen och efterhand fått ett allt större ansvar. Tanken var att han skulle ta över kursansvaret helt nästa år, men i januari fick han en förfrågan från Centrum för Europastudier om att ta över redan i höst, något han inte kände sig bekväm med.

- Jag kunde inte bara ta över. Det skulle inte kännas lojalt, utan jag sade att jag ville avvakta diskussionen som de då hade med Per om huruvida han skulle få en tjänst eller inte. Jag trodde jag lämnat frågan öppen, men fick sedan plötsligt ett mejl om att kursen var nedlagd. Jag blev väldigt förvånad och förundrad, säger Jens Stillhoff Sörensen.

Linda Berg, studierektor på Centrum för Europastudier, känner inte igen den bilden.

- VI STÄLLDE DEN konkreta frågan om Jens var beredd på att ta över kursansvaret eller inte och han svarade med att hänvisa till Per och att han hoppades att det skulle lösa sig. Vi hade också ett möte med Per och ledningen på hans institution där beskedet från Per var att Jens inte hade någon möjlighet att ta över kursansvaret med så kort varsel. Vi behövde ha en kursansvarig på plats i god tid som var villig och hade tid att jobba med den

Per Månson har drivit kursen om Ryssland i 20 år.

»Jag trodde att jag lämnat frågan öppen, men fick sedan plötsligt ett mejl om att kursen var nedlagd.«

Jens Stillhoff Sörensen

nödvändiga kursutvecklingen.

Enligt Linda Berg påtalades det redan våren 2021 att kursen och litteraturlistan behövde revideras - något som inte hade skett till hösten 2022. Kursen hade också ett alldeles för ambitiöst upplägg för det höga studenttryck som hade uppstått.

- Det blev extremt jobbigt för den som skulle sitta och rätta och kommentera, säger Linda Berg.

PER MÅNSSON HÅLLER med om tentamensdelen är för avancerad, men att den på ett enkelt sätt skulle kunna förenklas.

- Tanken var också att kursen skulle förändras till 2024 när Jens Stillhoff Sörensen skulle ta över, säger Per Månsson som undrar om något annat än angivna skäl kan ha legat bakom beslutet.

Kan kritik mot kursen ha spelat in? Även om kursen varit väldigt uppskattad, vilket ingen som läser kurskommentarerna som cirka 30 studenter fyllde i samband kursens sista tentamen inte kan ta miste på, fanns två kritiska röster bland dem. Framför allt en som anklagar Jens Stillhoff Sörensen för att vid ett tillfälle ha använt sig av "prorysk retorik" i ett resonemang kring Ukrainakriget och då bland annat benämnt västerländsk media som "propaganda".

- I INLEDNINGEN PÅ kursen i september sade Jens att det pågår en omstrukturering på det geopolitiska planet i världen. Det väckte ont blod hos en av

studenterna som tyckte det var rena Putinpropagandan. I förra veckan fördes exakt samma resonemang i Aktuellt. Jens var bara för tidigt ute, säger Per Månsson som diskuterade med de båda studenterna om deras kritik.

- SJÄLVKLART SKA studenterna vara kritiska mot det vi lärare säger, men det räcker inte att som i det här fallet bara ha BBC News som källa för sina ståndpunkter. Det här är en universitetskurs där vi för opartiska resonemang och arbetar med källor och källkritik, det måste självklart studenterna förstå.

Kritiken har dock levt vidare via den officiella och anonymiserade kursutvärderingen (med totalt sju respondenter) som nått ända in i programnämnden.

- Vi har lyft att det framkommit sådan kritik, men det har absolut inte varit avgörande i det beslutet om att pausa kursen, säger Linda Berg.

Hur resonerade ni kring kritiken då?

- Vi lyfte att det var lite oroväckande och att vi måste höra den berörda läraren för att få dennes syn på vad som hänt.

Har ni pratat med honom?

- Nej, jag har inte hunnit, men det ska göras, säger Linda Berg.

Hon har full förståelse att det kan se märkligt ut att kursen pausas just nu när intresset är som störst, men det är samtidigt en av orsakerna till att kursen måste arbetas om. Hon lovar att kursen kommer tillbaka, förhoppningsvis redan våren 2024.

- För våra programstudenter är våren bättre än hösten eftersom de har valfri termin då. Det skulle möjliggöra för fler programstudenter att läsa kursen.

Vem som kommer ta över kursen är inte klart, enligt Linda Berg. Men det blir inte Per Månsson eller Jens Stillhoff Sörensen.

Lasse Nicklason

Blixtinsats gav 10 gånger fler studenter

På rekordfart lyckades institutionen för språk och litteraturer förra året ta fram fyra nya kurser i ukrainska. Blixtinsatsen fungerade på grund av ett gott samarbete mellan lärare, institutionsledning och antagningsenheten samt genom ett extra bidrag från GU centralt.

– Satsningen ledde till hela tio gånger fler studenter, berättar kursledaren Thomas Rosén.

VARJE ÅR HANTERAR institutionen för språk och litteraturer cirka 300 kursplaner. Att ta fram en ny kursplan tar normalt cirka ett år. I samband med Rysslands invasion av Ukraina i februari förra året beslöt man dock att snabba på utvecklingen av nya kurser i ukrainska, berättar viceprefekt Petra Platen.

– Vi ger sedan 2018 en digital introduktionskurs i ukrainska. Den var dock inte planerad för hösten 2022. På kort varsel bestämde vi att ändå ge den och dessutom ytterligare tre helt nya grundkurser samt en intensivkurs för personer som redan har 60 hp i något slaviskt språk.

Thomas Rosén, universi-

Petra Platen

»Men kriget har också lett till ett nytt intresse för landet och dess kultur ...«

Thomas Rosén

tetslektor i slaviska språk, är den som ställt samman alla kurserna.

– Att det gick rekordsnabbt beror på att jag tidigare gjort liknande arbeten för andra språk och därför kunde använda ett beprövat koncept. Tre kurser handlar om basala kunskaper i själva språket, som grammatik, textläsning och muntliga övningar, medan den fjärde kursen tar upp kultur, historia och geografi.

För att få satsningen att fungera stuvade institutionen

Thomas Rosén

om Thomas Roséns tjänstgöring. Man sökte också pengar från rektor för att anställa ytterligare en lärare och fick även stöd av antagningsenheten.

SATSNINGEN VISADE sig vara mer framgångsrik än institutionen vågat hoppas. Från att tidigare haft cirka 40 sökande till introduktionskursen anmälde sig förra hösten drygt 400 personer. Denna termin gick antalet ner men var ändå uppe i över hundra sökande.

Det finns flera skäl till det ökade intresset för ukrainska språket, menar Thomas Rosén:

– Dels har Sverige tagit emot cirka 50 000 flyktingar därifrån vilket innebär att det finns många människor i vårt

land som exempelvis öppnat sina hem för ukrainare eller har ukrainska elever i sin skola. Men kriget har också lett till ett nytt intresse för landet och dess kultur, något som även andra lärosäten förstått. Före kriget var GU ensamt i Sverige med kurser i ukrainska, nu finns utbildningar också i Stockholm och Lund.

Även Utbildningsvetenskapliga fakulteten gör en satsning på ukrainska flyktingar. Det handlar om stödundervisning i engelska för behörighet till högskolestudier som frivilligt ges av ett antal ämneslärarstudenter i engelska, berättar Petra Platen. Men även här har Thomas Rosén varit med på ett hörn:

– Jag har varit engagerad för att kolla flyktingarnas betyg. Än så länge har jag inte stött på någon som saknat övrig högskolebehörighet.

Text: **Eva Lundgren**

Foto: **Johan Wingborg**

➔ **De fem kurserna** är dels fyra grundkurser i ukrainska, dels en intensivkurs som vänder sig till den som redan har 60 poäng i ett annat slaviskt språk. Kursledare är Thomas Rosén, universitetslektor i slaviska språk.

Vilket språkstöd behöver lärarna?

Vilken stöttning får GU:s studenter i att utveckla ett akademiskt språk, och hur uppfattar lärarna sitt arbete med studenters texter? Med hjälp av en enkätundersökning som vänder sig till GU:s undervisande personal hoppas språkvetarna Susanna Karlsson och Kristian Blensenius att så småningom kunna svara på det.

DET VAR BLAND annat Utbildningsradions dokumentär *Skrivglappet* som inspirerade Susanna Karlsson och Kristian Blensenius att göra en undersökning av hur GU:s lärare uppfattar studenternas förmåga att uttrycka sig i skrift.

- Nu i början av terminen har vi erbjudit utbildningsansvariga vid GU att bli intervjuade om hur de ser på det akademiska språket vid deras respektive institutioner, berättar Susanna Karlsson. Vi vill ta reda på om man tycker att studenterna har tillräckliga språkliga färdigheter när de kommer till universitetet, och vad institutionerna gör för att stötta studenterna längs vägen.

Susanna Karlsson och Kristian Blensenius har inte hunnit sammanställa svaren än men några saker återkommer när de går igenom materialet.

- Många utbildningsansvariga rapporterar om lärare som påpekar att studenternas texter är dåligt strukturerade och att resonemangen är svåra att följa, berättar Kristian Blensenius. Lärarna har i allmänhet ingen eller mycket lite utbildning i att ge återkoppling på språket; det är ämneskunskaper, teori och metod som de främst har ansvar att granska. De flesta har troligen lärt sig genom att själva bli granskade.

På många institutioner är man

Susanna Karlsson och Kristian Blensenius vill ta reda på vilket språkstöd lärarna behöver.

väl medveten om de utmaningar som kommer med att förmedla ett akademiskt språk till studenterna. De flesta har hög ambitionsnivå när det gäller att stötta studenterna, förklarar Susanna Karlsson.

- På vissa kurser har man exempelvis infört skrivstrimor där studenterna återkommande och progressivt får stöd i sitt skrivande. Och på många program tränas inte bara det akademiska språket utan också det skrivande som väntar i yrkeslivet. Idag kräver ju de flesta akademiska arbeten att man kan uttrycka sig väl i text. Lågstadie lärare skriver veckobrev, vårdpersonal kommunicerar skriftligt med patienter och anhöriga och myndighetspersoner skriver utredningar och rapporter.

INSTITUTIONER SOM VILL utveckla sitt språkstödjande arbete kan vända sig till Enheten för akademiskt språk (ASK) som exempelvis kan bidra med inslag i utbildningen. Via PIL-enheten erbjuder ASK också utbildningar för lärare, bland annat när det gäller att ge konstruktiv återkoppling på texter.

»Lärarna har i allmänhet ingen eller mycket lite utbildning i att ge återkoppling på språket ...«

Kristian Blensenius

Se formuläret här ↓

- Men vi behöver veta mer om vilket stöd lärarna vill ha, påpekar Kristian Blensenius. Därför sprider vi nu en enkät som vänder sig till lärare. Enkäten innehåller frågor om hur lärare ser på studenternas kunskaper och vilka behov av stöd de själva har. Vi är också intresserade av berättelser om hur lärarna själva en gång tillägnade sig det akademiska språket.

Text: Eva Lundgren

➔ **Studien** om universitetslärares förväntningar och insatser när det gäller studenternas akademiska skrivande kommer att pågå under våren. Initiativtagare är Susanna Karlsson, docent i nordiska språk och tidigare språkvårdare vid Språkrådet, samt Kristian Blensenius, forskare och tidigare språkhandledare på enheten för akademiskt språk (ASK). Båda är verksamma vid Institutionen för svenska, flerspråkighet och språkteknologi.

Projektsida: www.gu.se/forskning/skrivglapp-eller-forvantansglapp.

Tätare kontakter med Nordamerika

Foto: Privat

GU:s delegation deltog bland annat i ett Sireusmöte i Washington.

I början av mars besökte en delegation från GU fem lärosäten i Kalifornien. Besöket var ett led i en större satsning på ett ökat samarbete med USA.

Bland annat handlar det om projekt Sireus.

DET TREÅRIGA Sireus-projektet startade den 1 februari 2022 med syftet att öka samverkan mellan 12 svenska lärosäten och akademi och näringsliv i USA, berättar vice-rektor Torbjörn Lundh.

- I Washington D.C. hade vi vårt första fysiska möte på ledningsnivå. Vi fick kontakt med flera amerikanska universitet som vi kommer att inleda diskussioner om utbyten med. Bland annat kommer två delegationer från USA att snart besöka Göteborg. Det handlar om företrädare för University of Texas San Antonio som kommer hit den 24 maj och om kollegor från Washington State University som besöker oss den 2 juni.

Sverige och USA har sedan

»Sverige och USA har sedan länge ett livligt samarbete både inom akademien och inom näringslivet.«

Torbjörn Lundh

länge ett livligt samarbete, både inom akademien och inom näringslivet, påpekar Torbjörn Lundh.

- KULTURUTBYTET mellan länderna är starkt och många amerikaner jobbar i svenska företag. Amerikanska universitet är världsledande inom en rad områden men Sverige har också mycket att erbjuda. Amerikanerna är intresserade av bland annat svensk politik, teknik och miljöarbete. För studenterna finns mycket annat lockande också, inte minst i Göteborg, och då tänker jag

inte bara på death metal.

Sireusprojektet handlar bland annat om att skapa en plattform för talangmobilitet som ska underlätta samverkan mellan både forskare, studenter och företag, berättar Hans Abenius, enhetschef på International Centre.

- DET AKADEMISKA samarbetet med amerikanska lärosäten är väldigt viktigt. Men även samverkan med amerikanskt näringsliv är betydelsefullt, bland annat för att hitta praktikplatser för våra studenter.

En bieffekt av Sireus-samverkan är att företrädare för 12 svenska universitet fått tillfälle att träffas, påpekar Torbjörn Lundh.

- Det är inte så ofta så många svenska kollegor samlas samtidigt på samma plats. Men det är förstås paradoxalt att åka till USA för att träffa kollegor från Uppsala eller KTH.

Sedan i höstas gäller nya regler för uppehållstillstånd i Sverige. Även den som kom-

mer från ett viseringsfritt land måste personligen visa upp sitt pass på en svensk ambassad för att få tillstånd att arbeta eller studera här. De nya reglerna innebär praktiska problem både för forskare och studenter, påpekar Hans Abenius.

- Men det verkar som att regeringen insett detta och att Migrationsverket fått i uppdrag att underlätta passkontrollerna. Så förhoppningsvis kommer detta inte att leda till ett minskat amerikanskt intresse för Sverige.

Eva Lundgren

➔ Fakta: Sireus

Sireus är ett treårigt samarbetsprojekt mellan de svenska handelskamrarna i USA (SACC) och 12 svenska lärosäten. Projektet ska främja kunskapsutbyte inom vetenskap, innovation och entreprenörskap och öka mobiliteten för studenter, praktikanter och forskare mellan Sverige och USA.

Kvaliteten i högre utbildning och forskning ska stärkas genom att öka antalet utplacerade studenter, praktikanter och forskare mellan Sverige och USA

öka kunskapsutbyte via nya och stärkta samarbetsprojekt inom forskning och innovation stärka Sveriges attraktivitet som en destination för studier, forskning och praktik.

Följande svenska lärosäten ingår: Chalmers, Högskolan i Jönköping, Karolinska Institutet, Kungliga Tekniska Högskolan, Linnéuniversitetet, Luleå tekniska högskolan, Mittuniversitetet samt universitetet i Göteborg, Linköping, Lund, Mälardalen och Uppsala.

Lockande sommarkurser

Antalet sökande till sommarkurser i hela landet ökade med 2,4 procent jämfört med förra året. Vid GU var ökningen hela 21,3 procent.

– Eftersom antalet kurser minskat, om än marginellt, så ligger förklaringen i alla fall inte där, konstaterar Jessica Nyberg Pettersson vid sektionen för antagning.

DEN SOMMARKURS vid GU som har flest sökande är Juridisk grundkurs. En förklaring är att grundkurser i juridik rent allmänt är populära, menar kursansvarige Mats Persson.

– Denna kurs är dessutom digital så den når studenter i hela landet. Den är också nyligen omarbetad med en tydlig studieplan. Istället för bara en tenta på slutet har vi kontinuerliga digitala möten så att studenterna har nytta av att hänga med. Vi har bra genomströmning och får goda omdömen i våra kursvärderingar.

Juridik är något de flesta har nytta av, både på jobbet och privat, påpekar Mats Persson.

– Att sprida kunskap om vårt alltmer juridifierade samhälle är en viktig del av folkbildningen.

GRUNDLÄGGANDE finans är den kurs som fått näst mest sökande. Också den kan vara användbar för många, menar kursansvarige Evert Carlsson.

– Som privatperson måste man göra många val som är knutna till ekonomi, som pensionssparande och olika försäkringar. Men också samhällsdebatten handlar i allt högre grad om ekonomiska frågor; det kan gälla satsningar på höghastighetståg eller om Aleccas mångmiljardförluster. Vi har hållit på några år och trots att vi aldrig marknadsfört kursen får den ständigt många sökande, den måste alltså ha ett gott rykte.

Kursen går i juni och augusti med ett uppehåll under juli.

En eftersökt kurs är Botanisk illustration - vildflor.

»Att sprida kunskap om vårt alltmer juridifierade samhälle är en viktig del av folkbildningen.«

Mats Persson

– Det tror jag är ett skäl till framgången, många vill vara lite lediga under högsommarren. Vi attraherar främst unga människor med höga betyg och eftersom kursen är digital kommer de från hela landet.

OCKSÅ BOTANISK illustration - vildflor, den kurs som hamnat på tredje plats, går på distans, berättar kursledaren Maria Henje.

– Allmänhetens kunskaper om botanik och växters kulturella betydelse är bristfällig

och behöver öka, vilket denna bildningskurs förhoppningsvis bidrar till. Olika moment ingår, tecknings- och måleriövningar, morfologi och etnobotanik, med föreläsningar och seminarier via Zoom. Tanken är att studenterna ska lära sig förstå och gestalta vad de ser.

– TEMPOT ÄR HÖGT, kanske högre än många förväntar sig av en sommarkurs, därför har vi en hel del avhopp. Men många av våra studenter är väldigt hänfödda och engagerade.

När anmälan till sommarkurser stängde den 15 mars hade totalt 11 867 ansökningar kommit in till GU. Något fler kvinnor än män har sökt kurser. Yngsta sökande är 16 år och äldsta 88 år, berättar Jessica Nyberg Pettersson.

– Jag kan bara gissa varför ökningen var så stor i år men antagligen har lågkonjunkturen spelat in. Det kan vara svårare att få tag på sommarjobb, eller så behöver man exempelvis dryga ut sin kassa med lite mer studiemedel.

Eva Lundgren

➔ **Fakta:** Enligt statistik från Universitets- och högskolerådet ökade antalet sökande till sommarkurser med 2,4 procent jämfört med förra året. Vid Högskolan Dalarna och KTH ökade antalet med cirka 400 procent! Men även vid Göteborgs universitet var ökningen stor: 21,3 procent.

De mest sökta sommarkurserna vid GU är (antal sökande i parentes):

Juridisk grundkurs (2 511), Grundläggande finans (1 695), Botanisk illustration - vildflor (1 053), Litterära klassiker (952), Marin biologi (898), Antibiotikaresistensens problematik (722), Antikens arkitektur (664), Geografiska informationssystem (GIS) - introduktion (615), Från kaos till kosmos: Astronomins historia (600) samt Förberedande kurs i matematik (592).

Hantera lättkränkta studenter rätt!

Det är inte några lättkränkta studenters eller det omgivande samhällets fel att det har uppstått en anmälningskultur på universitetet. Enligt Anna-Karin Wyndhamn, doktor i pedagogiskt arbete, ligger ansvaret hos myndigheten själv. I en ny rapport ger hon förslag på hur man kan få bukt med problematiken.

ÅTSKILLIGA ARTIKLAR och debattinlägg har skrivits om kränkthetskulturens framväxt och påverkan på svenska skolor och lärosäten. Anna Karin Wyndhamn är själv en av dem som varit inne i debatten och som mot bakgrund av sina fallstudier och granskningar sagt att "universitetet inte ska vika sig för lättkränkta studenter" (GP, 2022-08-17). Fast hon tycker inte att studenterna ska skuldbeläggas.

- Om inte kränkthetskulturen hade anammats av universitetsbyråkratin hade lärare och kursledare haft ett bättre stöd för att värna verksamhetens kärnvärden - fri kunskapsspridning och fritt kunskapssökande, säger hon.

Kruxet är att akademien inte står fri, universitetet är också en myndighet. Och i kölvattnet av den rollen och kravet att ständigt förhålla sig till diskrimineringslagen har en stor juridisk och byråkratisk apparat uppstått - en apparat som uppmanar studenter och anställda att anmäla vid minsta upplevelse av obehag, förklarar Anna-Karin Wyndhamn.

- Det har skapats en kulturförändring där vi i högre grad kommunicerar genom anmälningar. När det dessutom pratas mycket om att man blir kränkt av ord, att det finns förbjudna ord och att avsikten till att de används aldrig spelar någon roll, då uppstår en olycklig situation.

DEN SOM KÄNNER sig kränkt har alltså inte bara rätten till sin upplevelse utan också rätt i sak. När Anna-Karin Wyndhamn under 2021 gjorde en översyn av disciplinnämndens ärenden var flera prefekter och studierektorer som hon intervjuade bekmrade.

- Man såg tendensen att allt fler studenter förhöll sig på ett nytt sätt till varför de blev underkända eller stötte på hinder i utbildningen. Det tolkade motgång som ett uttryck för diskriminering.

Översynen ledde till att Anna-Karin Wyndhamn fick uppdraget att ägna 20 procent av sin arbetstid under 2022 till att agera stöd för institutioner i så kallade svårnavigerade studentärenden - ärenden som tar mycket tid och resurser och som i värsta fall blockerar utbildningen för andra studenter under utredningens gång.

- Till exempel omgrupperar man eller lägger om ett moment i utbildningen för att undvika sådant som triggar studenten som satt sig på tvären. Risken att hamna i sådana här situationer skapar ett obehag och försiktighet som gör att du som lärare undviker att närma dig vissa frågeställningar, säger hon.

- DET FINNS INGET mönster av att vissa ämnesområden har hamnat under mer tryck än andra, utan detta slår mot hela den teoriarsenal och kunskapsbas som vi arbetar med. Det finns studenter som opponerar sig mot lärare som, helt i linje med kursplanen, anlagt ett queerperspektiv på ett utbildningsmoment, medan andra protesterar när lärare inom medicinsk utbildning använder sig av kategoriseringar som man och kvinna trots att detta är en utgångspunkt i det kunskapsläge man har att redovisa och förmedla.

Johan Häggman på utbildningsenheten håller med. Under sina fem år som samordnare för studenthälsa, studentarbetsmiljö och likabehandling har han blivit kontaktad av alla fakulteter i studentärenden, vissa mer svårnavigerade än andra.

- Det går i cykler, anmälningarna kommer sällan i början av terminen utan för det mesta i mitten och mot slutet. Det märks ett mönster →

→ kopplat till examination och etnicitet, säger han.
 - De svårlösta fallen omfattar ofta starka upplevelser, där ord står mot ord och konflikten är djup och infekterad. Men även om juridifieringsprocessen är svår avslutas också dessa fall. Men det betyder inte att parterna upplever att det är avslutat. Det är då det blir riktigt svårnavigerat med exempelvis hotfulla, gränslösa och mer rättshaveristiska beteenden.

SÅ VAD KAN MAN göra åt problematiken? Johan Häggman är själv utlånad till Naturvetenskapliga fakulteten på 20 procent under våren för att bistå i processer kring studenters arbetsmiljö och en dialog förs med andra fakulteter som är intresserade av tjänsten i höst. I sin nyskrivna redovisning om svårnavigerade studentärenden nämner Anna-Karin Wyndhamn initiativet och föreslår att man bildar en modell för rotation som säkerställer kopplingen mellan ”utbildningsvardag och förvaltning/stödfunktion”.

- Det har tidigare varit förvaltningen och byråkratin som sänder ut dekret om vad vi ska göra och inte göra på det akademiska golvet. Jag tror att det vore bra att tänka tvärtom, att byråkratin blev mer förtrogen med hur saker och ting gestaltas sig ute i verksamheten och försöker anpassa stödet utifrån det istället, säger Anna-Karin Wyndhamn.

HON HAR UPPFATTAT att det är så man känner ute på fakulteterna - man vill ha ett starkare stöd för att effektivt hantera besvärliga studentärenden utan att hamna i en utredningsprocess.

- Förvaltningen har en tendens att vilja utreda väldigt snabbt, ofta på ganska lösa anklagelser, och sätter igång månadslånga processer med extern hjälp. Jag tror att man

Foto: Gustaf Hammarstiöld

»Jag tror att man kan lösa mycket av det här med klagörande pedagogiska samtal.«

Anna-Karin Wyndhamn

kan lösa mycket av det här med klagörande pedagogiska samtal. Det handlar om att så smidigt som möjligt möta studenten i samtal och förklara utbildningsuppdraget, vad som står i kursplanen och använda den terminologin. Det har gjorts med framgång på GU.

- En student som blev underkänd på sin praktik och som menade att detta var ett uttryck för etniskt diskriminering fick i samtal systematiskt förklarat för sig det egentliga skälet till underkännandet. Det slutade med att studenten tackade för att institutionen tagit frågan på allvar.

I samband med att Anna-Karin Wyndhamn sammanställde sin redovisning fick UKÄ uppdraget av regeringen att ”sammanställa lärosätternas arbete med att främja och värna den akademiska friheten och en kultur som tillåter fritt kunskapssökande

och fri kunskapsspridning”. Uppdraget hade föregåtts av en hektisk debatt om den så kallade cancelkulturen inom akademien under hösten.

- DET GÅR INTE ATT bortse från att arbetet i mitt redovisade uppdrag och de samtal som förts med verksamheten på olika nivåer speglar delar i den diskussionen. Det här handlar egentligen om hot mot möjligheten att bedriva utbildning. Min förhoppning är att GU:s nuvarande och kommande ledning ser att här finns ett material och förarbete gjort som kan stärka upp försvaret mot den akademiska friheten.

Lasse Nicklason

GU:s ledning har tackat nej till att svara på frågor inför denna artikel med motiveringen att Anna-Wyndhams redovisning ska diskuteras i rektors ledningsråd (med dekanerna) i april (preliminärt) och att man inte vill föregå den diskussionen.

➔ **Fakta: Svårnavigerade studentärenden**

I redovisningen av svårnavigerade studentärenden föreslås följande utvecklingsinsatser:

- Nät i stället för stuprör: Vid svårnavigerade studentärenden behövs en bättre struktur för samordning för erfarenhets- och informationsutbyte mellan institutioner och berörda stödfunktioner.
- Akademiska kärnvärden lyfts fram: Inrättande av inom- och tvärfakultativa arenor för erfarenhetsutbyte och dialog med akademiska kärnvärden i centrum.
- Struktur för bättre verksamhetsförståelse i stödet: Det nya initiativ där resurs från utbildningsstödet lånas ut växelvis till fakultet under begränsad tidsperiod, för att lära och bistå, kan bilda modell för detta.
- Korta vägarna: Utfallet av en lokal utredningspool vid Utbildningsvetenskapliga fakulteten föreslås följas i syfte att se vilka lärdomar som finns att dra för processer och förhållningssätt som kan korta och effektivisera vid anmälningar och eventuell utredning.
- Studentperspektivet lyfts parallellt: Erfarenheter och lärdomar från projektet **Hållbara och tillgängliga lärmiljöer** (Studentliv) vid Samhällsvetenskapliga fakulteten lyfts tydligt in i arbetet med utbildningskvalitet, likabehandling, rättssäkerhet och arbets- och studiemiljö.

Enklare pass-ansökan på gång

Sedan november förra året måste internationella studenter personligen bege sig till en svensk ambassad för att få uppehållstillstånd i Sverige. Efter protester från flera lärosäten har regeringen nu gett Migrationsverket i uppgift att underlätta passkontrollen i länder med många studenter som söker sig till Sverige.

DET VAR DEN 1 november förra året som Migrationsverket införde skärpta passkontroller vid ansökan om uppehållstillstånd.

- De nya rutinerna innebär att den som ansöker om uppehållstillstånd för exempelvis

studier måste visa upp sitt pass vid ett personligt besök innan Migrationsverket fattar beslut. Syftet är att öka rättssäkerheten och minska risken för oegentligheter, berättar Karin Andréén på Migrationsverkets presstjänst.

- Vi försöker göra det så smidigt som möjligt genom att se till att man bara behöver besöka Migrationsverket eller ambassaden/konsulatet vid ett tillfälle. Besöket kan då kombineras med att man ändå ska lämna sina fingeravtryck och fotograferas för sitt uppehållstillståndskort.

De nya passkraven gäller även personer som är viseringsfria i Sverige.

För forskare och studenter i USA innebär kraven att de

måste bege sig till den svenska ambassaden i Washington D.C. eftersom det är den enda svenska beskickning som kan genomföra en biometrisk undersökning. Det förklarar John Molander, projektledare vid International Centre.

- TIDIGARE KUNDE man faxa in en passkopia, något som förstås är lätt att manipulera, vilket ledde till kritik från Riksrevisionen. Jag kan därför förstå behovet att säkra upp ansökningsprocessen. Men innan man inför en förändring bör man se till att den går att genomföra på ett smidigt sätt. I exempelvis ett så stort land som USA bör svenska beskickningar ha biometriapparater på flera platser. För

den som exempelvis bor i Kalifornien kan det vara så dyrt och tidskrävande att resa till Washington D.C. att hen väljer att studera i ett annat land istället.

EFTER ATT KRITIK framförts från flera lärosäten gav regeringen i februari Migrationsverket i uppdrag att underlätta för viseringsfria personer att visa upp sitt pass.

- Det kan exempelvis handla om att skicka ut mobila enheter för passkontroll till vissa orter i länder där det finns många sökande till Sverige, förklarar Karin Andréén.

Eva Lundgren

Olika skäl att dra tillbaka ansökan

I höstas publicerade Migrationsverket en rapport som visar på ett omfattande missbruk av uppehållstillstånd för studier. Undersökningen fokuserar på Pakistan. Hur många pakistanska studenter som söker utbildningar vid GU, och hur många av dessa som får avslag, går dock inte att säga.

EFTERSOM STUDENTER inte anger medborgarskap vid sin ansökan till GU

finns inga exakta siffror på antalet sökande från olika länder, berättar **John Molander** på International Centre.

- Däremot anger den sökande ett adressland, alltså från vilket land ansökan gjorts, vilket förstås inte behöver vara samma som där man är medborgare. Det går också att se förutbildningsland. Om förutbildningslandet är Kina är det ganska säkert att studenten är medborgare i Kina. Men bland dem som har USA som förutbildningsland är nog bara cirka 70 procent amerikaner.

FÖR ATT AVGÖRA om en student verkligen avser att studera gör Migrationsverket i vissa fall en så kallad studieavsiktsutredning, med intervjuer innan beslut om uppehållstillstånd.

- Det skapar en hel del problem för de blivande studenterna. De måste ha betalt terminsavgift innan de kan söka

uppehållstillstånd, som sedan kan dra ut på tiden. Ibland kanske de får intervjuetid först i oktober och då har ju halva terminen gått. Vi har alltså en grupp studenter som får avslag från Migrationsverket för att Migrationsverket gör bedömningen att de faktiskt inte tänker studera, och en annan grupp som drar tillbaka sin ansökan för att det tagit så lång tid att få besked om uppehållstillstånd på grund av att det är svårt med tider för intervjuer på ambassaderna. Vilka studenter som hör till vilken grupp kan vi inte veta.

Om studenten drar tillbaka sin ansökan måste terminsavgiften betalas tillbaka, vilket innebär en hel del arbete, berättar John Molander.

- Många studenter från

exempelvis Pakistan har tidigare betalat sina avgifter via växlingskontor, då det saknas fungerande banksystem i vissa länder, något som gör återbetalningar extra komplicerade. Det har gjort att vi numera kräver kortbetalning av internationella studenter från Pakistan, Iran, Sri Lanka och Nigeria.

Eva Lundgren

➔ **Fakta om arbetsgruppen för internationell studentrekrytering** samt deras rapport och handlingsplan finns här: <https://medarbetarportalen.gu.se/aktuellt/nyheter-detalj/ny-rapport-halften-av-studenterna-pa-engelsksprakiga-program-vid-gu-har-utlandsk-forutbildning>. cid1762654.

Knacka på hos en IP-rådgivare

Har du en idé som kanske kan bli ett patent men ingen aning om hur man gör?

Var lugn. GU Ventures är till för dig.

– Men vänta inte med att komma hit. Ju tidigare du pratar med oss desto bättre stöd kan vi ge, förklarar affärsutvecklare och IP-strateg Lorna Fletcher.

TILL SKILLNAD FRÅN de flesta andra länder äger forskare och lärare vid svenska lärosäten själva sina uppfinningar; det är innebörden av det så kallade lärarundantaget. Men det innebär inte att forskarna på egen hand måste komma på hur de ska kommersialisera sin uppfinning eller lära sig hur man sköter ett företag, förklarar Lorna Fletcher.

– Vid GU finns ett välutvecklat system för den som funderar på att kommersialisera sin forskning. Både Forsknings- och innovationskontoret och GU Ventures hjälper till och vart man vänder sig spelar ingen roll, vi lotsar vidare till rätt person. Man behöver inte ens ha en färdig idé eller vara särskilt säker på att idén är originell,

det går bra att knacka på hos oss ändå. Faktum är att ju tidigare man kommer, desto bättre stöd kan vi ge.

Det är lättare att förebygga fel än att rätta till dem i efterhand, konstaterar Lorna Fletcher.

– **ALLA VET** exempelvis att man inte kan patentera redan publicerade resultat. Men alla inser nog inte vad det betyder. En forskare har kanske en doktorand som visar upp några bilder från ett resultat under en konferens, och då räknas det också som en publicering. Därför gäller det att vara nogga och veta vad man gör.

GU Ventures kan bland annat hjälpa till med att undersöka idén från fler perspektiv, sätta in den i ett större sammanhang och ta reda på om det finns liknande produkter på marknaden. Inte minst viktigt är att man också kan ge finansieringsstöd.

– **BLAND ANNAT GER** Vinnova ett så kallat VFT-stöd (verifiering för tillämpning) som är ganska enkelt att få. Med hjälp av det kan forskaren undersöka om det lönar sig att gå vidare med idén. Det går att

Foto: Johan Winborg

»På GU finns en stor skara experter som hjälper till.«

Lorna Fletcher

söka upp till 300 000 kronor för att verifiera om idén kan kommersialiseras eller bidra till nytta.

Något som är viktigt att fundera över är vilken roll forskaren vill spela i kommersialiseringen. Vill hen ta ett stort ansvar, exempelvis som vd för ett framtida bolag, eller är företagande något som forskaren snarare vill ägna sig åt på fritiden?

Allt nyttiggörande handlar dock inte om att starta företag och ta patent. Också sociala innovationer som skyddas av upphovsrätt kan vara viktiga

att få stöd för, förklarar hon.

– Forskaren kanske har en idé om hur kvinnligt företagande i utvecklingsländer kan stöttas, har byggt upp en databas inom något särskilt område eller har skapat ett frågeformulär som underlättar kontakten mellan sjukvård och patient. Hur ska dessa idéer kunna göra nytta i samhället på bästa sätt? På GU finns en stor skara experter som hjälper till, det är bara att knacka på dörren!

Eva Lundgren

➔ Har du en idé som skulle kunna bli ett företag? Kontakta Forsknings- och innovationskontoret (FIK) som bollar idéer, undersöker kommersialiseringmöjligheter, förklarar lagar och regler och stöttar en första affärsmodell. Eller prata med GU Ventures (GUV) som bland annat hjälper till med ytterligare marknadsanalyser och finansiering. Alla forskare, oavsett disciplin, är välkomna att kontakta FIK och GUV.

Mer information finns på Medarbetarportalen och på www.guventures.com.

Mallard och Petzold går vidare

● **Rekryteringsgruppen**, som har hållit intervjuer med prorektorskandidater, föreslår till universitetsstyrelsen att Carina Mallard, vicerektor för forskning, och Max Petzold, professor i biostatistik, går vidare till hörandeförsamlingens möte i maj. Totalt var det tolv personer som var intresserade av att bli prorektor och arbeta tillsammans med kommande rektor Malin Broberg. Av dessa gick Carina Mallard, Göran Hilmersson, Mattias Hallquist och Max Petzold

Foto: Johan Winqborg

Carina Mallard

vidare till intervjuer med rekryteringsgruppen. Den 23 maj genomför hörandeförsamlingen sina intervjuer med Carina Mallard och Max

Foto: Privat

Max Petzold

Petzold. Beslut om vem som blir prorektor fattas av styrelsen den 14 juni.

Två av tre svarade på ARK-enkäten

● **Mer än hälften** ARK-enkäten gick ut per e-post i januari till alla medarbetare inom universitetet och svarstiden var tre veckor. Nu har resultatet sammanställts och skickats tillbaka till alla chefer på arbetsplatser med minst fem svarade. I år var svarsfrekvensen 60,5 procent och den varierade stort inom universitetet, från strax under 50 procent till över 80 procent på vissa håll. Allra flest svarade på Gemensamma förvaltningsen, 84,7 procent.

Svarsfrekvensen blev alltså något lägre än 2020, som då var 64,3 procent. En stor skillnad jämfört med årets enkät är att enkäten även då gick ut i februari men sedan slog pandemin till och alla gick hem ett halvår.

– Det betyder att den planerade dialogen och åtgärderna fick vänta, vilket

inte var så bra. Men den här gången kan universitetet genomföra processen som det är tänkt enligt ARK-modellen, säger Mathias Hassnert, sektionschef på personalenheten. Nu i vår pågår arbetet ute på arbetsplatserna med att ha en dialog om resultatet, vilket ska mynna ut i en åtgärdsplan.

I år skickades även en särskild doktorandmodul ut som fokuserade på doktorandernas arbetsmiljö. Doktorandenkäten efterfrågades av många arbetsplatser efter förra ARK och har utvecklats av personalenheten i samråd med bland annat Göteborgs universitets doktorandkommitté, men som också tog sin utgångspunkt i ARK:s huvudundersökning. Svarsfrekvensen för doktorandenkäten var bara 36,1 procent.

– Med tanke på den låga

svarsfrekvensen är det svårt att dra några generella slutsatser. Men på vissa arbetsplatser har fler svarat och då kan resultatet användas för att jobba parallellt med ARK-enkätarna. Vi har informerat på olika sätt om enkäten inför att den skickades ut, men vi får nu utvärdera vad som kan ha bidragit till att svarsfrekvensen inte blev högre, säger Mathias Hassnert.

Allan Eriksson

Fakta:

ARK är en modell för arbetsmiljöutveckling som tagits fram i samarbete mellan de fyra största norska universiteterna och som ägs av det teknisk-naturvetenskapliga universitetet i Trondheim. Det används idag av 19 lärosäten, förutom GU i Sverige även Högskolan Väst.

CITATET

”Det finns inget enkelt samband mellan allmänhetens förtroende för vetenskapen och forskares aktivism. Att dra en gräns för forskarens roll är svårt när det finns konflikter i samhället om hur risker och osäkerheter ska värderas.”

Det skriver forskare vid universitetet i Lund, Göteborg och Linköping i tidningen

Curie den 18 april. En av dem är **Torbjörn Lundh**, vicerektor för samverkan vid Göteborgs universitet.

MFA blir snart obligatoriskt

● **I april och maj** blir så kallad multifaktorautentisering (MFA) vid inloggning till Microsoft tjänster obligatoriskt vid de delar av Göteborgs universitet som ännu inte infört det. Hittills har över 4 000 medarbetare anslutit sig. För att underlätta kommer IT-support att erbjuda på-plats-hjälp för hjälp med aktivering. Läs mer på Medarbetarportalen.

Temadag om åldrande

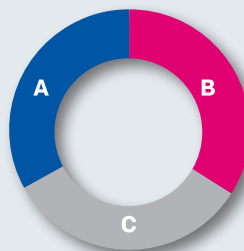
● **Den 28 maj** bjuder AgeCap på en temadag om åldrande. Bland annat medverkar sångerskan Lill Lindfors. En annan medverkande är Ingmar Skoog, föreståndare för AgeCap och professor i psykiatri, som ska prata om kärlek och sex på äldre dagar. Arrangemanget börjar klockan 13:00 och pågår till 16:30. För dem som vill kan extra biljetter köpas för att gå på speeddating för att hitta en ny vän eller kärlek i livet.

WEBBFRÅGAN

ARK-enkäten

Tycker du att den nyss genomförda arbetsmiljöundersökningen (ARK-enkäten) fångar de arbetsmiljöproblem som finns på din arbetsplats?

- A. Ja (34 %)
- B. Nej (33 %)
- C. Vet ej (33 %)

Antal svarande: 48. Urvalet består av 100 anställda utifrån ett delvis slumpmässigt urval på 500 medarbetare.

Med hammare och städ in i framtiden

Text: Eva Lundgren Foto: Johan Wingborg

På Håjums begravningsplats i Trollhättan finns sedan drygt tio år tillbaka en samling minnesmärken skapade av studenterna i metallgestaltning vid HDK-Valand Steneby. Varje år tillkommer nya märken.

– När studenterna arbetar med offentliga uppdrag börjar de också fundera över var de passar in och vad de vill med sin konst. Att hitta svar på dessa frågor är ett av de viktigaste målen med deras utbildning, förklarar Heiner Zimmermann, professor i konsthantverk.

an är uppvuxen i Pliezhausen söder om Stuttgart som tredje generationens smed. Hans far, Paul Zimmermann, räknas som en av de verkligt stora förnyarna av smideskonst i Tyskland men även hans bror har samma yrke.

Som smed står man på föregångarnas axlar, förklarar Heiner Zimmermann.

- Smeden är hantverkarnas hantverkare. Nästan alla redskap i bondesamhället skapades av smeden, från knivar, hammare och tänger till högafflar, spadar och kokkärl. Smeden uppfattades ha magiska krafter. Ett sätt att mäta tid, när man saknar klocka, var nämligen att rabbla en ramsa som tar ett visst antal sekunder. En medeltida smed som mumlande stod i eld och rök och väntade på att järnet skulle glödgas måste ha satt fantasin i rörelse hos många forna människor.

Med så många smeder i släkten borde det kanske ha varit självklart för Heiner Zimmermann att föra traditionen vidare. Men eftersom han hyste ett starkt samhällsintresse gjorde han ett försök att gå en annan väg.

- Som artonåring travade jag upp till polisstationen i Pliezhausen för att anmäla mig till polisutbildningen. Tjänstemannen där skakade dock på huvudet: "Gå hem till din far, du ska bli smed".

Under tre år studerade alltså Heiner Zimmermann hos sin far. Han avslutade sina studier med att vinna det prestigefulla tyska designpriset *Gute Form*. Därefter tillbringade han fyra år som lärling. Bland annat var han i Montana, USA, där han bodde i ett reservat för ursprungsbefolkningen, i England, där han arbetade med publik konst, i Norge, där han lärde sig älska naturen, och i Schweiz, som hans mor kommer från. Efter lärlingsåren gick han dessutom en ettårig utbildning i smidesrestaurering i Venedig.

- Som lärling fick jag mat och husrum men ingen lön. Det kan verka tråkigt men fördelen är att den man arbetar hos känner sig skyldig att ge desto mer av sin kunskap, så mina lärlingsår var otroligt givande.

Efter sin magisterexamen 1998 övertog Heiner Zimmermann sin fars smedja. Han började också ge utbildningar i smideskonst men även korta kurser i

teambildning för arbetsgrupper inom olika yrken.

- Kurserna börjar med ett möte där kollegorna berättar vad de gör och vilka mål de har. Sedan får de arbeta fram en symbol för hur de ska nå dessa mål. Slutligen får de tillverka sin symbol i smedjan. Att med händerna arbeta fram en gemensam vision är ett väldigt kraftfullt sätt att skapa gemenskap.

Det var under en konferens i Finland 2009 som mobilen plötsligt ringde.

- Det var en person i Sverige som frågade om jag ville bli lärare i metallkonst vid Göteborgs universitet. Jag höll på att bära in utställningsföremål i bilen och svarade i all hast att jag absolut kunde tänka mig det. Det var först en stund efteråt som jag började fundera över vad det var jag tackat ja till.

HDK-Valand Steneby ligger i Dals Långed, cirka 17 mil norr om Göteborg, med utsikt över den förtrollande Laxsjön. I den natursköna omgivningen kan man studera, förutom metallkonst, också textil- och möbel-design.

- Undervisningen är på engelska och studenterna kommer från världens alla hörn. Det är just att utbildningen ligger långt från staden, ute på den svenska landsbygden, som lockar många. Här kan man koncentreras på sitt arbete, helt enkelt för att det inte finns så mycket som stör.

Verkstaden för metallarbete är världens största när det gäller akademisk utbildning inom metallkonst.

- I andra länder är akademiska konstutbildningar i huvudsak teoretiska, att praktiskt tillverka föremål ses som mindre viktigt. I Sverige har man insett att hjärna och händer hänger samman; jag kan ha tänkt ut en väldigt fin design i huvudet men när jag står där vid hammaren och städet måste jag tillåta idén att utvecklas eftersom det alltid händer andra saker än det jag tänkt från början.

Våren 2022 blev Heiner Zimmermann professor i konsthantverk med inriktning metallgestaltning.

- Det team jag arbetar med betyder allt för mig. Till sammans strävar vi efter att uppnå tre mål: det första handlar om internationalisering. Gruppen konstsmeder i världen är ganska liten, vi bör därför samarbeta snarare än konkurrera. Jag har genom åren fått många kontakter i olika länder som jag gärna förmedlar vidare.

Den andra huvuduppgiften gäller jämställdhet.

- Smedyrket kan förefalla väldigt manligt - tungt, smutsigt och bullrigt som det är. Men faktum är att det förr i tiden inte alls var ovanligt med kvinnliga smeder; eftersom männen ofta var ute i krig, var det självklart för hustrun att ta över verksamheten. För att uppmuntra skolans kvinnliga studenter är vi lärare noga med att ha en jämn könsfördelning på de gästlärare vi bjuder in, som alla fungerar som förebilder.

Den tredje huvuduppgiften handlar om hållbarhet, berättar Heiner Zimmermann.

- Den traditionella koleldade ässjan är problematisk ur miljösynpunkt. Men annars är hantverksprodukter det mest miljövänliga som finns. De är så hållbara att de kan gå i arv och om de går sönder kan de lagas eller åtminstone återanvändas. Allt fler människor inspireras också av forna människors omsorg om de föremål de tillverkade.

Heiner Zimmermann diskuterar med en masterstudent på HDK-Valand Steneby.

Men hållbarhet handlar också om annat än miljö.
- Studenterna ska inte bara lära sig ett hantverk utan också fundera över vad de vill med sitt yrke och sin roll i samhället. Att tänka över sådana saker är exempelvis en av idéerna bakom kursen om minnesmärken.
Tillsammans med sin far är minnesmärken något Heiner Zimmermann ägnat sig åt under många år.

- Förr fanns ritualer för hur man tar farväl och visar deltagande när någon gått bort. Bland dagens alla livs-åskådningar och livsstilar finns inget gemensamt sätt att få tröst och hjälp när man har sorg. Döden har nästan blivit tabu.

En ny tid kräver nya ritualer, menar Heiner Zimmermann.

- När jag ska skapa ett minnesmärke över en avliden person börjar jag med ett samtal med de anhöriga. Vi pratar om den bortgångnes liv och personlighet och tillsammans kommer vi fram till en visuell symbol som passar personen. Det kan vara ett kors men också något helt annat. Ett exempel är en kvinna som hastigt gick bort innan mannen och sonen hunnit ta farväl. De berättade att hon varit en tillbakadragen och lite sluten person. För att hedra henne gjorde jag ett minnesmärke i form av en liten låda som går att öppna. Gör man det kan man läsa hennes namn därinne och anhöriga kan också lämna meddelanden där. På så sätt kan de berätta om saker som de inte hunnit säga innan hon gick bort.

När Heiner Zimmermann för en tid sedan var på konferens i USA, berättade en föredragshållare om olika hälsorisker en smed utsätts för, allt från att andas in rök från koleldar till att få problem med handleden efter allt hamrande.

- Ändå lever smeder länge, min egen far är exempelvis 83 år gammal. Jag tror att det beror på att vi har ett så kreativt yrke. Så länge jag kan skapa, så länge kommer jag att vara lycklig!

Se filmen om
Heiner
↓

Heiner Zimmermann

Aktuell: Ny professor i konsthantverk med inriktning metallgestaltning.

Arbetar: I sin smedja utanför Stuttgart samt vid HDK-Valand Steneby.

Familj: Partner.

Så kan dåliga sociala normer ändras

Duell i gryningen i 1800-talets Georgia. Två sekundanter har förgäves försökt medla men ingen av kontrahenterna vill dra sig ur.

Pistolerna är laddade, avståndet utmätt.

– De flesta sociala normer underlättar samspelet mellan människor. Men vissa oskrivna regler, ofta sådana som bygger på heder, tvingar istället fram förfärliga handlingar. För att hantera sådana situationer gäller det att ha spakar att dra i som möjliggöra förändring, förklarar Lina Eriksson.

Det finns ingen beslutsordning, domstol eller något dokument som bestämt vilka normer som ska råda i ett samhälle. Ändå följer de flesta de outtalade regler som de fått lära sig redan som väldigt små, berättar Lina Eriksson, professor i statsvetenskap som forskar om sociala normer.

– Ordet ”social norm” har två betydelser som delvis går in i varandra. Dels handlar det om vad människor i allmänhet uppfattar som ett normalt beteende, exempelvis att ha med sig ett paraply när det regnar.

Dels kan ”social norm” också ha med moral att göra. Då handlar det inte om vad människor i allmänhet gör, utan om vad de bör göra, oavsett om det är det vanliga beteendet eller ej. Några exempel är att betala skatt och plocka upp skräp efter sig.

– Vi håller ordning på varandra med hjälp av olika sanktioner. Skvaller har exempelvis funktionen att utsätta den som betar sig fel för ringaktning, något

som kan få allvarliga följder, exempelvis att stötas ut ur vänskapskretsen.

Ett sätt att visa sin inställning till de sociala reglerna är genom kläder. Till sitt kontorsjobb kommer man exempelvis ordentligt klädd, om man inte är högste chef för ett internationellt teknikföretag och kan kosta på sig att visa att man inte bryr sig, berättar Lina Eriksson.

– **Vissa klädnormer** är mer betydelsebärande än andra. Om jag dyker upp på jobbet i röd cocktailklänning kommer mina kollegor kanske att höja på ögonbrynen. Men om jag går klädd så på en begravning kommer de sörjande nog att ta illa upp, kanske rentav känna sig hänade, eftersom svart, eller åtminstone diskret klädsel, är en stark norm vid sådana tillfällen.

Normer hjälper oss i vardagen och underlättar ett smidigt umgänge med våra medmänniskor.

Men normer kan också vara destruktiva, förklarar Lina Eriksson.

– Även om människor inser att ett visst beteende är skadligt, kan det vara oerhört svårt att ändra. Någon måste vara först och den personen tar en stor risk att på olika sätt bli bestraffad. Men när förändringen väl börjat kan den gå snabbt. I exempelvis Sverige har synen på äktenskap, sexuell läggning och barnuppfostran ändrats radikalt på några få generationer.

Det Lina Eriksson undersöker är hur de här förändringarna går till och hur man kan stötta en utveckling mot bättre sociala normer. Bland annat handlar det om att ha ett antal ”spakar” att dra i, förklarar hon.

– En sådan spaka är att undersöka om det som människor uppfattar vara en norm verkligen är det. Bland collegestu-

denter i USA finns exempelvis uppfattningen att de flesta kompisar festar och super sig fulla på helgerna. När ett college genomförde en enkätundersökning visade det sig dock att det inte alls stämde; majoriteten av ungdomarna läste läxor eller gjorde helt andra saker när de var lediga. Insikten ledde till minskad press att festa runt - men kunde ibland också leda till att de som verkligen drack istället började festa ännu mer.

Att uppmuntra dem som gör något bra fungerar ofta medan pekpinna mot dem som gör något dåligt har sämre effekt, förklarar Lina Eriksson.

– **Ett exempel är** elbolag som med en glad smiley lyckas uppmuntra kunder som förbrukar mindre el än grannarna. Att visa en sur gubbe för dem som använder mer el än andra leder dock bara till irritation. Den sura gubben strider nämligen mot en annan norm: att man har rätt att bestämma över sitt eget handlande.

En annan spaka kan vara att minska incitamentet för ett dåligt beteende.

– I en amerikansk skola där det ansågs tufft att bära vapen infördes ett rapporteringssystem där den som skvallrade om vilka elever som var beväpnade fick en belöning. Det ledde till att det inte fanns särskilt många, förutom de närmaste kompisarna, som tuffingarna kunde visa upp sina vapen för, och anledningen att ha dem på sig försvann.

En riktigt obehaglig social norm är kvinnlig könsstämpning som bland annat praktiseras i Sudan.

– Ett sätt att förändra uppfattningen om en företeelse är att införa nya ord. I Sudan finns en rörelse som använder *saleema* för oomskurna kvinnor, vilket betyder *hel, såsom gud skapat henne*. På

Lina Eriksson menar att de flesta sociala normer hjälper oss i vardagen. Men det finns också normer som tvärtom leder till förtryck och lidande.

så sätt hoppas de skapa en positiv attityd till att avstå från ingreppet.

En sorts hedersnorm finns i kriminella gäng där oförrätter leder till blodig hämnd, berättar Lina Eriksson.

– **Det leder ofta** till en våldsspiral som är svår att bryta och där också människor som inte alls har med saken att göra riskerar att drabbas. Ett sätt att minska gängens makt är att underlätta för ungdomar att ingå i flera grupper. Den som har ett jobb eller går en utbildning och kanske dessutom spelar fotboll eller gör något annat

på fritiden, klarar bättre av att stå emot gruppträck än en person som har gänget som sin enda sociala tillhörighet.

Också forna tiders dueller mellan aristokrater handlade om att aldrig tåla en förolämpning. Att seden varken var särskilt bra eller löste några problem var dåtidens människor väl medvetna om och dueller förbjöds på många håll. Men ändå fortsatte det, berättar Lina Eriksson.

– **Ett par exempel på** hur man under 1800-talet lyckades få slut på duellerandet kommer från amerikanska södern. Där

bestämde man dels att den som deltagit i en duell skulle uteslutas från politiska tjänster, dels att änkan efter en officer som dödats i duell inte fick någon pension. Bestämmelserna innebar att normen att duellera ställdes mot normen att ägna sig åt politik, något som förväntades av en aristokrat, och var dessutom emot normen att vara en ansvarsfull make och far. Båda bestämmelserna gjorde det möjligt att avböja en duell utan att uppfattas som feg och därmed förlora ansiktet.

Text: **Eva Lundgren** Foto: **Johan Wingborg**

AI med mänskligt ansikte

De nya imponerande GPT-modellerna producerar texter som verkar skrivna av en människa. Men liknar det som modellerna skapar verkligen mänskligt språk?

Det är något forskare vid Humanistiska fakulteten undersöker.

Generative Pre-trained Transformer, GPT, finns i flera modeller. De mest omtalade, GPT3 och GPT4, är skapade av företaget Open AI och har tränats på tiotals miljarder texter. Men även i Sverige utvecklas liknande modeller, som GPT-SW3, skapad av AI Sweden, och Bert, framtagen av Kungliga biblioteket. Även om de texter som språkmodellerna producerar verkar förvånansvärt naturliga fungerar de inte alls som mänskliga språk, förklarar **Simon Dobnik**, professor i datalingvistik.

- Till skillnad från människan, har modellerna ingen tillgång till den omgivande världen, utan fungerar istället genom att hitta statistiska samband i väldiga

textsamlingar. Kvaliteten på ett svar beror på sannolikheten för att ordsekvenserna förekommer i den textform som modellerna lärt sig, alltså inte på hur troligt det är att något är sant i verkligheten.

Språkmodellerna approximerar mening bland annat enligt fördelningshypotesen, the distributional hypothesis, förklarar Nina Tahmasebi, docent i språkteknologi.

- Hypotesen innebär att ett ord som "stol" ofta förekommer i samma kontext som ett ord med liknande mening, som "bord". Betydelsen bestäms indirekt: Om "bord" och "stol" förekommer samtidigt i en text som beskriver världen, då finns det en verklig relation mellan orden. Däremot kan GPT-modellerna inte lista ut att en banan är gul. Det beror på att modellerna inte vet något om verkligheten utanför deras textvärld.

Nyligen undertecknade 1 880 forskare ett brev där de påpekar riskerna med att låta språkmodellerna, som nu blivit så bra, ta över olika mänskliga aktiviteter.

Men det finns många andra problem, påpekar **Asad Sayeed**, universitetslektor i datalingvistik.

- Jag bad nyligen GPT3-modellen att skriva något om Frankrikes kvinnliga presidenter.

Som svar fick jag en text med ett antal namn som såg trovärdiga ut. När jag istället frågade om kvinnliga presidenter i Nordkorea fick jag det riktiga svaret, att det aldrig funnits några. Att svaret denna gång blev korrekt beror på att det inte finns så mycket information om Nordkorea på internet och därmed, paradoxalt nog, heller inget att bygga en felaktig slutsats på.

De väldiga språkmodeller som multinationella företag som Microsoft, Google och Open AI tar fram kostar enormt mycket, både i pengar och energi, förklarar Felix Morger, doktorand i språkteknologi.

- Språkmodellerna använder molntjänster från servrar i datacenter över hela världen där informationen hela tiden processas. Kostnaderna är så höga att enbart de största internationella bolagen kan göra sådana satsningar - inte ens ett

Simon Dobnik påpekar att GPT-modellerna saknar kunskap om världen.

så stort land som USA hänger med när de globala jättarna tävlar om vem som är först och bäst på att lansera nya produkter. Det finns beräkningar som visar att träningen av GPT3 förbrukat lika mycket energi som 120 amerikanska hem gör årligen. Riktigt hur mycket systemen kostar och vilken miljöbelastning de har, är dock hemligt, förklarar Simon Dobnik.

- Det finns heller ingen exakt information om vilket material modellerna bygger på eller om hur mycket mänsklig övervakning som finns, exempelvis av material med oönskad social bias. När denna typ av information inte delas med forskarsamhället, kan vi inte heller ta reda på om det finns sätt att bygga modeller som är lika bra, med hjälp av mindre datavolymer, mindre mänsklig interaktion och lägre miljöavtryck.

Modellerna ger inte heller en särskilt god representation av mänskligheten.

- En överväldigande majoritet av de texter modellerna tränar på kommer från engelskspråkig västerländsk medelklass medan subkulturer eller andra kulturer och språk är dåligt representerade. Ojämlikheten späs på ytterligare av det faktum att det är människor i den rika världen som har råd att använda ny teknik och inte i särskilt hög grad medborgare i utvecklingsländer.

Det är för att hantera frågor som hur modellerna fungerar, vilken bias de innehåller och vad de kan användas till som språkteknologi och humanistisk kunskap är nödvändig, menar Nina Tahmasebi.

- Språk handlar ju inte om statistiska samband mellan olika ord utan om hur vi människor kommunicerar och relaterar till omvärlden. Därför kan kunskap om människan och hennes värld inte utelämnas ur en språkmodell.

»Vi bygger modeller som tolkar vad som är rimligt genom att tänka på text som språk och inte bara data.«

NINA TAHMASEBI

Den forskning som bedrivs vid GU handlar om att bygga mindre språkmodeller och undersöka vad de kan lära sig om språk och mänsklig kommunikation. Med hjälp av kunskap inom lingvistik, psykologi och olika samhällsvetenskaper kan modellerna förbättras och olika bias upptäckas och motverkas. Och eftersom de modeller språkvetarna använder bygger på djupa analyser av hur språk fungerar behövs inte ett så jättelikt material som de globala företagen använder, påpekar **Nina Tahmasebi**.

- **De är därmed** möjliga att använda både för forskare och företag. Vi bygger modeller som tolkar vad som är rimligt genom att tänka på text som språk och inte bara data. På så sätt kan vi göra modeller som är billigare, mer miljövänliga och dessutom mer pålitliga.

Bland de projekt som pågår på Humanistiska fakulteten finns *SuperLim 2.0*, som till största delen är avslutat, berättar Felix Morger.

- Det handlar om att ta fram en samling material på svenska som kan testa modeller för språkförståelse. Testmängderna är redan tillgängliga och hemsidan för att ladda upp och jämföra resultat kommer också snart vara online.

Ett annat projekt, *Mormor Karl är 27 år*, handlar om pseudonymisering av forskningsdata, berättar Simon Dobnik.

- Tanken är att skapa språkteknologiska algoritmer som upptäcker personuppgifter och känslig information i stora textmassor och ersätter orden med lämpliga pseudonymer, utan att ändra meningen i texten eller föra in mer bias.

Ytterligare ett projekt handlar om förstärkningsinlärning, "reinforcement learning", där maskininlärning sker genom interaktion med miljön, berättar Asad Sayeed.

- Vi tittar bland annat på hur artificiella agenter lär sig namnge olika färger i ett gissningsspel bestående av en berättare och en lyssnare, där båda agenterna belönas när de kommer överens.

Det humanistiska perspektivet är grundläggande för att skapa språkmodeller som verkligen är pålitliga och användbara, påpekar Nina Tahmasebi.

- Vi kan använda de texter som finns smartare och mer jämlikt, förhindra att falsk information och olika typer av fördomar sprids, och utgå från vad människor behöver snarare än vad som går att göra tekniskt. Vi är inte ute efter att sätta stopp för kommersiella produkter men menar att det är viktigt att undersöka både vad de faktiskt kan klara av och vad de är lämpliga att brukas till. Utöver att användas som en rolig gimmick, kan dessa metoder ge svar på djupa, komplexa forskningsfrågor som bidrar till samhället.

Text: **Eva Lundgren** Foto: **Johan Wingborg**

Nina Tahmasebi, docent i språkteknologi, är programledare för *Change is Key! The study of contemporary and historical societies using methods for synchronic semantic change*, som tilldelats 33,5 miljoner kronor av Riksbankens Jubileumsfond.

Simon Dobnik är professor i datalingvistik vid Centrum för språk teori och sannolikhetsstudier (CLASP) och medverkar bland annat i projektet *Mormor Karl är 27 år: Automatisk pseudonymisering av forskningsdata*.

Felix Morger är doktorand vid Språkbanken Text och bland annat engagerad i projektet *SuperLim 2.0*.

Asad Sayeed är universitetslektor i datalingvistik vid CLASP och forskar bland annat om språk och mentala bilder.

Lekfull pedagogik stärker barnens lärande

Också den vuxne är en lekande människa. Det är en av utgångspunkterna för teorin *Lekresponsiv undervisning* där lärandet sker genom att förskolläraren lyhört leker tillsammans med barnen.

– Lekresponsiv kan man vara i skogen, vid matbordet – eller var som helst, förklarar Ingrid Pramling Samuelsson, en av teorins förgrundsgestalter.

En Playmobilgubbe kör in sin bil i ett garage som plötsligt förvandlas till en biltvätt. Gubben blir förstörd våt och måste torka sig och 1,5-åriga Alicia delar genast med sig av sin snuttefilt.

Det är Gittan Frankenberg, förskollärare vid Skutehagens förskola i Torslanda, som leker. Hon är en av dem som var med när projektet *Lekbaserad didaktik* startade för sju år sedan. Det innebär bland annat att förskollärare med hjälp av en Ipad spelade in sin lek med barnen och sedan i olika workshoppar diskuterade och analyserade filmerna tillsammans med forskare, berättar Gittan Frankenberg. I projektet spelade de deltagande förskollärarna in ett hundratal filmer på leksituationer, som analyserades.

– Genom lek, kanske under en promenad eller när hen sitter i soffan, delar förskolläraren och barnet en erfarenhet. Den gemensamma upplevelsen leder till lärande, exempelvis av nya begrepp eller av sociala regler, som hur man väntar på sin tur.

Tidigare har det funnits två dominerande sätt att se på lek: antingen ska leken vara pedagogiskt upplagd och alltså styrd av den vuxne eller också ska den tvärtom vara helt fri och något som vuxna inte ska lägga sig i. Det förklarar Ingrid Pramling Samuelsson, professor i pedagogik, som forskat om och med förskolan i över 40 år.

– Projektet *Lekbaserad didaktik* ledde till att forskare och förskollärare gemensamt kom fram till en fördjupad syn, där leken varken är styrd eller helt fri. Istället deltar förskolläraren aktivt i leken och medverkar till att stärka fantasi och lärande.

Teorin har utvecklat flera begrepp som ska underlätta det professionella arbetet. Ett viktigt begreppspar är *som om* och *som är*. Barnen kanske leker som om ett bord är en affär men använder riktiga frukter *som är* det som säljs i affären, förklarar Cecilia Wallerstedt, professor i pedagogik och en av dem som utvecklat *Lekresponsiv undervisning*.

– Hos barn går fantasi och verklighet ständigt in i varandra. Också den vuxne kan gå in i och ut ur leken för att stötta lärandet. Många förskollärare menar bland annat att antalet konflikter går ner eftersom lärarna på ett konstruktivt sätt kan få med barnen i leken och lösa problem.

Andra viktiga begrepp är *intersubjektivitet*, som innebär att de som kommunicerar har samsyn, så att de förstår leken på samma sätt, och *agens*, att barnet blir en aktiv deltagare i leken, förklarar Cecilia Wallerstedt.

– Ytterligare ett viktigt begrepp är *alteritet* som handlar om att kunna ta leken i en ny riktning. Det kan ett barn göra men även en förskollärare, exempelvis för att utmana förståelsen för något speciellt.

Intresset för lekresponsiv undervisning har utmynnat i *Nätverket för praktikutveckling, utvecklingspedagogik och forskoleforskning* (PUFF) med cirka 400 deltagare, som koordineras av Cecilia Wallerstedt. Det handlar om allt från enskilda förskollärare till hela förskolor, lärosäten eller till och med kommuner som medverkar. Ett skäl till det stora intresset är att förskolan sedan 2019 uttryckligen ska bedriva undervisning, förklarar Ingrid Pramling Samuelsson.

Ingrid Pramling Samuelsson har forskat om förskolan i drygt 40 år.

Gittan Frankenberg leker med Alicia och Björn på Skutehagens förskola i Torslanda.

- Hur det ska gå till finns det många frågor om. Nätverket erbjuder inspelade föreläsningar och annat material, skickar ut ett nyhetsbrev varannan månad och arrangerar en årlig konferens i januari. Nätverket kan också fungera som dialogpartner för frågor inom praktiktäna pedagogik.

Mer forskning på förskolan behövs, menar Gittan Frankenberg.

- Genom projektet har jag bland annat lärt mig att bättre spinna vidare på spontana situationer som råkar uppstå när barn och vuxna gör något tillsammans. Lek och fantasi är viktigt men också en sång kan vara bra att ta till. På avdelningen Kajaken är vi ett bra arbetslag som gillar att jobba tillsammans, och det är inte minst betydelsefullt för ett välfungerande pedagogiskt arbete.

»Många förskollärare menar bland annat att antalet konflikter går ner eftersom lärarna på ett konstruktivt sätt kan få med barnen i leken och lösa problem.«

CECILIA WALLERSTEDT

Text: Eva Lundgren Foto: Johan Wingborg

Med stöd från Skolforskningsinstitutet genomfördes 2016–2019 projektet *Lekbaserad didaktik – att vidareutveckla förskolepedagogisk teoribildning i samverkan mellan forskare och förskollärare*, ett samarbete mellan forskare vid GU, Linnéuniversitetet och Högskolan Kristianstad. Projektledare: Niklas Pramling. Bland annat fick förskollärare med hjälp av Ipaddor spela in lek mellan barn och vuxna där filmerna sedan utgjorde underlag för diskussioner och analyser. Under projektet utvecklades teorin *Lekresponsiv undervisning*, som innebär att lärare är responsiva på lek och ingår i ett samspel med barn där fantasi och verklighet får utrymme.

Projektet har också utmynnat i *Nätverket för praktikutveckling, utvecklingspedagogik och förskoleforskning (PUFF)*, som bland annat arrangerar en årlig konferens.

Mer information finns i boken *Den lekande undervisande förskolläraren*, redaktörer Maria Magnusson och Ingrid Pramling Samuelsson, samt i boken *Play: Responsive Teaching in Early Childhood Education*.

2670

Så många var antalet internationella sampublicationer under 2022. Det är litet tapp jämfört med 2021 men ökningen under en femårsperiod är 30 procent.

Toppbetyg för GU:s klimatarbete

● **Studentorganisationen**
Klimatstudenterna har rankat 20 universitets och högskolors klimatarbete. I topp ligger Göteborgs universitet och Chalmers. Lärosätena har fått poäng utifrån tre olika kategorier: utsläpp från flygresor, befintliga mål och handlingsplaner samt hur väl de uppfyllt sina mål. När det gäller utsläpp från flygresor har GU minskat sina utsläpp med cirka 78 procent.

Uppsatser belönas

● **Stiftelsen Torgny Segerstedts Minne** utlyser tre stipendier på vardera 5 000 kronor till uppsatsskrivare på C-D-nivå som bidragit till kunskap inom demokrati, yttrandefrihet, mänskliga rättigheter, religionsfrihet, civilkurage. Uppsatserna som kan komma ifråga för stipendiet kan vara skrivna inom flera olika vetenskapsområden. De tre uppsatser som belönas ska vara skrivna under läsåret 2022/2023 och kommer att bedömas av en jury bestående av universitetslektor emerita Ulla Berglindh, universitetslektor Urban Strandberg, professor emeritus Hain Rebas och juris kandidat Lave Beck-Friis och sänds senast den 1/9 2023 till UB som mejldokument, tillsammans med en egen motivering om uppsatsens segerstedsrelevans. Ulla.Berglindh@ped.gu.se.

Gott betyg för klinisk forskning

● **Den kliniska forskningen** vid Göteborgs universitet och Västra Götalandsregionen har fortsatt en ledande position i landet. Det visar Vetenskapsrådets nya utvärdering, som bland annat lyfter fram forskningens mycket höga kvalitet och den välbyggda modellen för forskares karriärmöjligheter. Omdömet för den kliniska forskningen i vår region är lika gott som vid förra utvärderingen, med högsta betyg i två av tre kategorier. Utvärderingen innebär att den kliniska forskningen i vår region fortsatt ligger i topp i Sverige, nu tillsammans med Uppsala som får samma fina omdöme.

Årsredovisning 2022

● **Universitetsstyrelsen** beslutade den 21 februari om årsredovisningen för 2022 som sammanfattar årets resultat inom utbildning, forskning, samverkan, hållbarhet, personal och ekonomi. Du kan ladda ner årsredovisningen på Medarbetarportalen.

Foto: Johan Wingborg

Postdoktor Johanna Nilsson, doktorand Sophia Weiner, drottning Silvia, enhetschef Irina Nilsson samt docent Johan Gobom tittar på en datorbild.

Kungligt besök på Sahlgrenska akademien

● **Den 28 mars** kom H. M. Drottningen på besök till sektionen för psykiatri och neurokemi, Sahlgrenska akademien. Vårdar var professorerna Kaj Blennow och Henrik Zetterberg med kollegor som berättade om den senaste forskningen inom alzheimer, något drottningen är djupt intresserad av. Drottningen och andra gäster visades runt och fick bland

annat se ett labb för rutinprover av likvor, plasma med mera, en ultrakänslig analysmetod för mätning av biomarkörer och ett labb för masspektrometri. Drottningen tog sig sedan vidare för att inledningstala vid AD/PD2023, en internationell femdagarskonferens om alzheimer och parkinson med 4 000 deltagare.

Afrikanska forskare drillas i forskningskommunikation

Foto: Timamatsko Johnson

Forskare från Uganda, Kenya, Tanzania, Etiopien, Burkina Faso, Sydafrika och Zimbabwe nätverkade och lärde sig om forskningskommunikation.

● **Tjugofem forskare** från sju afrikanska länder deltog i kursen *Translating Research to Policy and Practice* i Kampala, Uganda, i mars. Kursen, som anordnades av SLU i samarbete med GU, leddes av Anders Ekbohm och Petra Hansson från Environment for Development (EfD) på Handelshögskolan. Kursdeltagarna drillades i hur man analyserar intressenter

och beslutsprocesser samt hur man gör sin forskning begriplig för en bredare allmänhet.

– Deltagarna var väldigt motiverade att nå ut i samhället med sin forskning och det blev väldigt givande diskussioner,” säger Anders Ekbohm.

Framöver kommer kursen att ges av Kyambogo University i Kampala.

Snårigt system motverkar forskning

Har svenska lärosäten ett finansierings- och karriärsystem som direkt motverkar god forskning?

Riktigt så illa är det kanske inte men om Sverige ska hänga med jämförbara länder inom forskning och utveckling krävs en radikal förändring.

Det menar tre professorer vid institutionen för fysik: Mattias Goksör, Mattias Marklund och Giovanni Volpe. →

tt av de riktigt stora problemen för svensk forskning är bristen på basanslag, påpekar Mattias Goksör.

- Forskarna lägger ner en massa tid på att skriva ansökningar för att få finansiering för projekt som i bästa fall sträcker sig över fem år. Om man efter allt arbete får ett anslag, vilket inte är säkert, krävs ofta samfinansiering från institutionen. Ett externt anslag kan alltså leda till att institutionens handlingsfrihet när det gäller resurser och nyrekryteringar minskar, vilket förstås inte är tanken med externfinansiering. Men ibland kan ett anslag paradoxalt nog bli så dyrt att en institution tvingas tacka nej.

Eftersom basanslagen inte räcker till särskilt mycket forskning har det de senaste decennierna blivit alltmer betydelsefullt att hitta sätt att fördela de medel som staten ändå ger. Prestation har blivit viktigare och med det menas sådant som går att mäta, exempelvis mängden externa medel, publicerade artiklar och antal citeringar. Prestationstänkandet upprepas i varje led: när staten ger pengar till lärosätena, när dessa fördelar vidare till fakulteterna, och när de i sin tur skickar ut till institutionerna som ger medel till enskilda forskare.

Vi har fått ett system som värderar sådant som inte alltid leder till bra forskning, påpekar Mattias Goksör.

- De utarmade basanslagen innebär att inte alla är garanterad forskningstid utan måste söka anslag för både sin egen och medarbetarnas löner. Forskarna tvingas springa dit pengarna finns och satsa på snabba resultat istället för mer långsiktiga studier.

Eftersom det är mängden publikationer som räknas, snarare än publikationernas kvalitet, gäller det att bryta ner slutsatserna till minsta möjliga enhet. Så även om det fortfarande skrivs många intressanta artiklar är andelen som innehåller något verkligt nytt lägre än för 20 år sedan, påpekar Giovanni Volpe.

- Systemet gynnar mindre seriösa aktörer, exempelvis "rovdjurstidskrifter" som, ofta mot rejäl betalning, snabbt får ut artiklar som inte genomgått seriös vetenskaplig granskning.

I vissa andra länder är förståelsen för att forskning kräver långsiktighet betydligt större, menar Giovanni Volpe.

- I bland annat Tyskland och Schweiz har en professor inte bara garanterad egen lön, som är betydligt högre än i

Mattias Marklund

»Exempelvis Astra Zeneca gör stora satsningar på grundforskning.«

MATTIAS MARKLUND

Sverige, utan är dessutom garanterad lön för ett antal medarbetare. Professorn behöver varken undervisa eller söka externa medel om hen inte vill och har alltså möjlighet att ägna sig åt projekt som sträcker sig över flera decennier. Ett exempel är Svante Pääbo vid Max Planck-institutet i Leipzig som sysslats med evolutionär genetik under hela sitt forskarliv. Den forskning han fick Nobelpris för hade inte varit möjlig utan en intern finansiering på cirka 2 miljoner euro i början av 2000-talet som användes för sekvenseringen av neanderthalarnas genom. Det var ett väldigt riskfyllt arbete som aldrig hade kunnat finansieras med vanliga anslag.

Nyfikenhet och frihet är själva grunden för framgångsrik forskning, påpekar Giovanni Volpe.

- Man kan invända att professorer som

får göra vad de vill kanske ägnar sig åt väldigt inåtvända projekt. Och det kan ju hända i enstaka fall. Men precis som inom andra yrkesområden vill de flesta professorer bidra på bästa sätt till samhället, som de ju är en del av.

Sverige är det land i EU som satsar mest på forskning, cirka 3,4 procent av BNP. Men det är inte hela sanningen, förklarar Mattias Marklund.

- Den största delen, cirka 70 procent, står näringslivet för. Och den del som staten finansierar innebär en viss rundgång. Exempelvis statliga Akademiska Hus, som är det bolag som dominerar uthyrning av lokaler till universitet och högskolor, har krav på att årligen gå med cirka 6 miljarder i vinst. Det hade varit acceptabelt om pengarna gått tillbaka till akademien men så är det inte. Som statliga myndigheter har lärosätena också en massa rapporteringskrav när det gäller kvalitet och utbildningsfrågor, som tar både tid och resurser. Vi lever i ett samhälle som prioriterar kontrollen av att pengar spenderas på rätt sätt men där det inte är så viktigt att kontrollera vad som spenderas på kontroller.

Fördelen med extern finansiering, där varje projekt genomgår en grundlig vetenskaplig granskning, borde vara att

»Professorn behöver varken undervisa eller söka externa medel om hen inte vill ...«

GIOVANNI VOLPE

det leder till högre kvalitet på forskningen. Men det verkar snarare vara tvärtom, förklarar Mattias Goksör.

- En utredning 2018 av Stephen Hwang, dåvarande rektor för Högskolan i Halmstad, pekade på att externfinansiering kan vara ett kostsamt sätt att fördela pengar. Enligt utredningen har dessutom länder med högre basanslag än Sverige, som Danmark, Nederländerna och Schweiz, generellt högre kvalitet i forskningen.

Danmark har åtta universitet medan Sverige har ett femtiotal högre lärosäten. Det är ett skäl till att resurserna per lärosäte späds ut. Ett annat är att svenska universitet har så många professorer, menar Mattias Goksör.

- När jag började mina forskarstudier var jag bara en av min professors doktorander. Nu kan det vara att flera professorer av ekonomiska skäl delar på en doktorand. Det är ju väldigt bakvänt, dels för att vi behöver unga forskare, dels förstås för att forskningen ständigt måste förnyas. Eftersom den statliga budgeten knappast kommer att öka, kommer landets lärosäten sannolikt att behöva skära ner på antalet anställda, precis som Chalmers gjorde för två år sedan. Så småningom kommer flera svenska lärosäten att införa ett maxtak för antalet anställda, det är åtminstone min gissning.

dag bedrivs en betydande del av den nyfikenhetsdrivna forskningen inom natur- och teknikvetenskap hos företagen, och inte enbart vid universiteten, menar Mattias Marklund.

- Exempelvis Astra Zeneca gör stora satsningar på grundforskning. Också privata stiftelser är viktiga, exempelvis den danska fonden Novo Nordisk som delar

Giovanni Volpe

Mattias Goksör

»Forskarna tvingas springa dit pengarna finns och satsa på snabba resultat istället för mer långsiktiga studier.«

MATTIAS GOKSÖR

ut 9 miljarder danska kronor varje år, där pengarna också går till svenska samarbeten. Det kan jämföras med Wallenbergstiftelsernas årliga stöd på cirka 2,2 miljarder svenska kronor. Bland annat satsar Novo Nordisk cirka 2 miljarder på att bygga världens första kvantdator.

Just infrastruktur är ytterligare ett område som kräver enorma resurser. I Lund finns Max IV, som är ett nationellt åtagande, samt European Spallation Source (ESS) som är ett europeiskt konsortium, berättar Mattias Goksör.

- Kostnadsökningarna är enorma och staten kommer troligen inte att skjuta till

Samtalsdeltagare:

Mattias Goksör, professor i fysik och tidigare prorektor vid GU

Mattias Marklund, professor i teoretisk fysik och huvudsekreterare för naturvetenskap och teknikvetenskap på Vetenskapsrådet

Giovanni Volpe, professor i fysik, nyligen mottagare av ett ERC-anslag för projektet *Virtual tissue staining by deep learning* (IFLAI).

I dagarna publicerades OECD-rapporten *Public research funding in Sweden: optimising the system in response to multiple demands* som tagits fram på begäran av regeringen.

motsvarande medel i forskningsbudgeten.

Stora projekt är viktiga men även småprojekt måste kunna få finansiering, menar Mattias Marklund.

- Om staten ger medel till exempelvis Formas för att bedriva klimatforskning måste det finnas någon som tagit några steg på vägen och kan ta emot pengarna. Att påbörja ett helt nytt forskningsområde tar nämligen många år och en viktig roll för universitetet är just att stötta grundforskning inom mindre områden som kanske kan bli något stort.

Vi måste börja fundera över vilket system vi vill ha, påpekar Giovanni Volpe.

- Alla kan inte bli professor. Men de som blir professorer måste ges möjlighet att göra ett så bra jobb som möjligt, annars förlorar titeln sitt värde och blir ganska meningslös.

Text: Eva Lundgren Foto: Johan Wingborg

En podd för fler än sociologinördar

Vad är sociologi egentligen?

Det får den veta som lyssnar på Sveriges enda sociologi-podd.

– Men eftersom podden tar upp ämnen vi själva normalt inte ägnar oss åt, är den lärorik också för oss, förklarar Håkan Thörn och Åsa Wettergren.

Podden består av två delar. I den första intervjuar programledarna Håkan Thörn och Åsa Wettergren olika forskare i sociologi om deras forskning i samband med nytkomna böcker. I det avsnitt som sänds nu i april heter gästen Jon Sunnerfjell, berättar Åsa Wettergren.

– Han har precis disputerat på avhandlingen *Un-learning to labour?* Den handlar om vad som händer i mindre bruksorter när den lokala industrin läggs ner och

arbetslösa ungdomar ska aktiveras och göras anställningsbara. Just nydisputerade doktorer hör till dem vi gärna har med i podden. Men även andra gäster bjuds in. Nyligen samtalade vi exempelvis med Annika Jonsson och Cathrin Wasshede som båda forskar om döden och döende.

I den andra podd-delen ger antingen Håkan Thörn eller Åsa Wettergren ett lästips. Det kan handla om ett klassiskt sociologiskt verk eller om en alldeles ny bok. Helst ska lästipset hänga samman

»Men för mig handlar det också om återupprättandet av ett intellektuellt samtal ...«

HÅKAN THÖRN

med det som diskuterats tidigare i podden.

I aprilavsnittet är det den amerikanska sociologen Arlie Russell Hochschild som uppmärksammas. Det handlar om boken *Strangers in Their Own Land: Anger and Mourning on the American Right* från 2016, berättar Håkan Thörn.

– Det Hochschild vill förstå är varför så många fattiga amerikaner röstade på Trump. Hon gör det genom att söka efter människornas djupaste berättelser. Och snart hamnar hon i den amerikanska drömmen, den att alla som arbetar hårt kommer att få det bättre. Men, förklarar Hochschild, dessa människor upplever att de betalt sin biljett och ställt sig i kö, när det plötsligt kommer en massa andra, bland annat etniska minoriteter, och tränger sig före. Och inte nog med det, de som ska hålla ordning på kön vinkar dessutom fram de där snyltarna. Denna lilla berättelse är ett sätt att förstå missnöjet i USA, menar Hochschild.

Sociologipodden startade hösten 2021.

– Den vänder sig till allmänheten. Men för mig handlar det också om att bidra till återupprättandet av ett intellektuellt samtal, som jag menar att den tilltagande jakten på publikationspoäng och karriäröppningar minskat utrymmet för. Vår institution ger oss åtta timmar var i månaden för podden, vilket vi förstås är glada för. Men egentligen kräver ett avsnitt mycket mer tid. Vi läser böcker och artiklar, diskuterar vad vi ska ta upp och skriver ett utkast. För även om vi tillåter oss att improvisera är det bra att formulera sina tankar i förväg så att samtalet inte skenar iväg.

Det gäller att hålla en bra nivå så att både en intresserad allmänhet och kollegorna blir intresserade, menar Åsa Wettergren.

– Vi skrattar gärna och har roligt men är absolut inte tramsiga. Och med tiden har vi märkt att vissa teman återkommer på ett för oss oväntat sätt. Det har fått oss att fundera på om vi kanske skulle dela in

AV-teknikern Mikael Werliin lyssnar när Åsa Wettergren och Håkan Thörn ger ett boktips i Sociologipodden.

Sociologipodden är ett sätt att nå ut med forskning och öka kunskaperna om vad sociologi är, menar Håkan Thörn och Åsa Wettergren.

Programledare för *Sociologipodden* är Håkan Thörn och Åsa Wettergren, båda professorer i sociologi. För inspelningen står Medieteknik vid GU. Finansieringen kommer från institutionen för sociologi och arbetsvetenskap samt från Stiftelsen Gustaf Adolf Bratts föreläsningssfond.

Podden finns på Spotify, poddtoppen.se, Apples podcast samt på GU Play.

Sociologipodden medverkade också under Vetenskapsfestivalen i Nordstan.

Mer information finns här: www.gu.se/socav/var-forskning/sociologipodden.

avsnitten i små paket som kan användas i undervisning. För något som är väldigt roligt är att flera gymnasielärare hört av sig och berättat att de använder podden i sin undervisning.

En viktig uppgift är att förklara ord som kanske är okända för lyssnaren, berättar Håkan Thörn.

– Att plocka isär begrepp, som *reifika-tion*, *entreprenöriellt subjekt* eller engelskans *governmentality* är faktiskt en bra

metod att sätta sig in i vad sociologi är!

En podd är ett ovanligt bra sätt att nå ut, menar Åsa Wettergren.

– Men även om man kan göra mycket själv är det fantastiskt värdefullt att få tekniskt stöd. Vi använder Medieteknik på GU vilket innebär att vi bara går in i studion och överlämnar allt krångligt till jätteduktiga tekniker - och det blir alltid fantastiskt bra!

Text: Eva Lundgren Foto: Johan Wingborg

Marianne Molander Beyer har under 35 år forskat om svensk-franska relationer under 1700- och 1800-talen.

En blick in i 1700-talet

En godhjärtad upplysningsmänniska som umgicks i det kungliga hovet men som föredrog lantlivet i Västergötland, så kan man beskriva greve Clas Julius Ekeblad.

Nu har Marianne Molander Beyer skrivit en bok som bygger på hans brev och dagböcker från 1760 till 1807, minnen som var ämnade för eftervärlden.

Marianne Molander Beyer har forskat om svensk-franska relationer under 1700- och 1800-talen i 35 år. Bland annat är hon intresserad av Jean-Jacques Rousseau. Det var när hon ville undersöka den store filosofens betydelse i Sverige som hon började läsa greve Clas Julius Ekeblads dagböcker.

- Det var mitt under pandemin så jag

satt nästan ensam på Kungliga biblioteket i Stockholm. Ju mer jag läste desto mer fascinerad blev jag. Clas Julius Ekeblad visade sig vara en ovanligt älskvärd bekantskap.

Hans far var kanslipresident Clas Ekeblad, bland annat medlem i Vetenskapsakademien och under några år svensk minister i Paris. Hans mor, Eva, född De la Gardie, blev 1748 den första kvinnan i Vetenskapsakademien, känd bland annat för att ha påvisat potatisens användbarhet: den kunde brukas för brännvinsframställning men också som arsenikfritt puder i peruker.

Clas Julius växte upp på familjegodset Stola nordväst om Lidköping och hans tidiga barndom var ganska fri med inte alltför betungande studier. Liksom många av hans släktingar var det dock bestämt att han skulle bli officer vilket innebar att han redan som 13-åring skrevs in vid Södra skånska kavalleriregementet.

Två år senare började han studera vid Uppsala universitet, berättar Marianne Molander Beyer.

- Clas Julius umgås i hovet och blir tidigt god vän med hertig Carl, den blivande Gustaf III:s bror. I sina anteckningar berättar han bland annat om hur han är bjuden på Gustafs födelsedagskalas, hur de borgerliga gästerna dricker och bär sig illa åt medan den unge kronprinsen uppför sig föredömligt.

Det är när Clas Julius är 18 år gammal som han bestämmer sig för att skriva dagbok. Den ska innehålla kärleksäventyr, personskildringar, sammanträffanden och reflektioner och redan från början förklarar han att han vänder sig till eftervärlden; varje omslagspärm är försedd med en liten teckning samt inskriptionen "Pour la posterité".

- Clas Julius skriver i huvudsak på franska och hoppas att dagboken ska

hjälpa honom att bli en bättre människa. Han reflekterar över händelser och över de människor han möter, och tar ofta kvinnornas parti; bland annat blir han upprörd när hans goda vän, Charlotte Ulfsparré, tvingas gifta sig med en 24 år äldre man. Hovlivets intriger passar honom inte, istället längtar han till den lantliga idyllen på Stola.

Till de anteckningar som väckt särskilt intresse hos Marianne Molander Beyer hör en berättelse från sommaren 1762 då Clas Julius gör en resa genom Västsverige.

- Färden går från Vänersborg, Uddevalla och Kungälv till Göteborg, som han uppfattar som Sveriges viktigaste stad och också en av de vackraste. Bland annat fascinerar han av de många framgångsrika och godhjärtade köpmän han möter som startar skolor och donerar pengar till föräldralösa barn. Resan fortsätter sedan till Alingsås där han blir gäst hos familjen Alströmer.

Liksom många andra unga officerare under denna tid skickas Clas Julius till Frankrike för att göra tjänst i ett regemente, berättar Marianne Molander Beyer.

- Han lämnar Stockholm den 11 december 1766. Resan i häst och vagn ner till kontinenten drabbas dock av flera bakslag. I Ystad visar det sig att det fartyg som skulle ta honom till Pommern gått i vinterkvarter. Han slår sig samman med Fredrik Ulrik von Friesendorff, chargé d'affaires i Paris, och reser till Helsingborg. Men sundet är fullt av drivis som hotar krossa fartygen. Efter att ha inväntat bättre väder kan de den 11 januari äntligen ta sig över till Helsingör. Men det är en vådlig resa; båten skjuts framåt av sjömän som tvingas jumpa på isflaken. Så småningom lyckas de båda männen ta sig till Nyborg på Fyn.

Efter stopp i bland annat Amsterdam kommer de äntligen till Paris den 17 februari där Sveriges sändebud, Gustaf Philip Creutz, tar emot. Clas Julius tjänstgör sedan i Frankrike i fyra år.

1775 gifter han sig med Brita Horn, hovfröken hos drottning Lovisa Ulrika. Äktenskapet bygger på ömsesidig kärlek, något som inte var självklart vid den tiden, särskilt inte i den högsta aristokratin, berättar Marianne Molander Beyer.

- Båda trivs på Stola, där de ägnar sig åt godset och alla dess människor, men också har tid att läsa, måla och musicera. Men Brita lider stundtals av depressioner.

Den 13 mars 1791 lyssnar Clas Julius förstrött på sin hustrus pianospel i rummet intill. Plötsligt märker han att musiken tystnat och när han söker efter Brita är hon försvunnen. Något senare hittas hon drunknad i Tidan. Denna tragiska händelse hämtar sig Clas Julius aldrig riktigt ifrån utan med åren blir han alltmer en grubblande enstöring.

När Marianne Molander Beyer började studera Clas Julius Ekeblads dagböcker hade hon fått veta att materialet består av sju volymer. Men när hon beställde fram böckerna på Kungliga biblioteket visade det sig finnas ytterligare ett häfte som närmast liknade en räkenskapsbok.

- Den har titeln *Journal öfver 1792 års riksdag* och är en oansenlig skrift som nästan helt undgått forskningens intresse. Den innehåller bland annat en ingående skildring av mordet på Gustaf III, till vars dödsbädd Clas Julius kallades, men tyvärr inte hann fram till. Här finns också ett porträtt av kungen själv, som Clas Julius bemödar sig om att göra så sanningsenligt som möjligt, samt beskrivningar av flera av kungens gunstlingar. Också Gustaf IV Adolfs regeringstid kommenteras.

En dagbok ger en väldigt speciell inblick i en annan människas liv och tänkesätt, påpekar Marianne Molander Beyer.

- Trots att Clas Julius levde för 250 år sedan framstår han på många sätt som en nutida människa, som tänkte och reflekterade ungefär som vi gör idag. Till både hans och hans hustru Britas många älskvärda drag hörde deras stora omsorg om godset Stola, både när det gällde människor, natur och själva herrgården. Bland annat skapade de en engelsk park med en minneslund, kallad Popel, efter en dikt av Alexander Pope. Dikten är inristad i en obelisk.

Mot slutet av sitt liv går Clas Julius igenom sina dagböcker och skriver små anteckningar i kanten, exempelvis om sådant som inte riktigt blivit som det var tänkt.

- Han var klart medveten om att hans dagböcker skulle få historisk betydelse. Jag ser det därför som en stor ynnest att genom min bok kunna bidra till att hans kunskap och reflektioner - precis som han ville - görs tillgängliga till eftervärlden.

Text: **Eva Lundgren** Foto: **Johan Wingborg**

Boken Till Eftervärlden, utgiven på Appell Förlag, bygger på dagböcker och brev av greven, militären och ämbetsmannen Clas Julius Ekeblad (1742–1808) och är skriven av Marianne Molander Beyer,

docent i franska och universitetslektor i språkdidaktik vid institutionen för pedagogik och specialpedagogik. Bland annat ingår hela Clas Julius Ekeblads reseberättelse från Västsverige sommaren 1762.

Marianne Molander Beyer forskar sedan många år om svensk-franska relationer på 1700- och 1800-talen. Hon har särskilt intresserat sig för poeten och diplomaten Gustaf Philip Creutz samt för Jean-Jacques Rousseaus betydelse för synen på barnet och uppfostran i Sverige. För sitt arbete har hon bland annat av franska kulturministeriet tilldelats kommandörsgraden av l'Ordre des Palmes académiques samt Svenska Akademiens Gustavianska stipendium.

Superstarkt ultralätt och ledande

Starkare än stål, superlätt, genomskinligt och med en extremt god förmåga att leda elektricitet, det är några av de egenskaper som gör grafen till ett så intressant material.

Men kan det innebära hälso-risker?

Det är något yrkeshygienikern Håkan Tinnerberg forskar om.

Varje år dör 30-50 personer av olyckor på jobbet.

- Det är förstås oerhört allvarligt. Men mindre uppmärksammat är att många fler, cirka 3 000 personer,

årligen dör i förtid av arbetsrelaterade sjukdomar, förklarar **Håkan Tinnerberg**. Han är civilingenjör och yrkeshygieniker på GU och på Sahlgrenska Universitetssjukhuset och forskar bland annat om exponering för farliga partiklar i luften.

Bland de projekt han är engagerad i handlar ett om sotares exponering, ett annat om mätning av elementärt kol och sotpartiklar i dieselavgaser och ett tredje om isocyanosyra, som bland annat finns i cigaretttrök.

I samarbete med det strategiska innovationsprogrammet SIO Grafen forskar han också om risker med det nya och spännande materialet grafen. Materialet saknar tjocklek eftersom det består av ett enda lager kolatomer, ordnade i ett hönsnätsmönster. Det är därför det brukar kallas tvådimensionellt, förklarar Håkan Tinnerberg.

- Användningsområdena är många.

Tobias Storsjö visar ett prov grafen.

Eftersom grafen leder ström kan det stoppas in i smarta textilier som på ett skonsamt sätt övervakar patienter. Det kan användas i papper som inte ska släppa igenom fukt och i batterier och kondensatorer. Det kan också tillsättas i lim och för att göra bildäck mer hållbara.

Det Håkan Tinnerberg undersöker är när man andas in partiklar av grafen.

- Jag mäter förekomst av nanopartiklar i luften och försöker också utveckla bättre metoder att göra den typen av undersökningar. Vi kan också mäta tidig påverkan på luftvägarna och sedan bedöma om det kan finnas ett samband mellan exponering och luftvägssjukdom. Vanliga yrkesrelaterade sjukdomar är astma och KOL Riskerna för luftburen exponering är förstas störst för grafen i pulverform och mycket mindre när den finns i en lösning. Men eftersom grafen egentligen inte är ett enda material, utan kan komma i många olika former, gäller det att använda flera olika metoder för att undersöka om exponering förekommer eller inte.

För att undersöka luftkvaliteten använ-

der Håkan Tinnerberg flera olika instrument, bland annat en aethelometer som mäter svarta partiklar, nanopartikelmätare, som mäter var nanopartiklarna finns, och en Organic Carbon/Elemental Carbon Analyzer (OCEC) som mäter elementärt kol. Grafen är rent elementärt kol.

- **De platser där** exponering för grafen kan förekomma är mer inom industrin än i slutna labbmiljöer och det är just där som svensk grafenindustri är idag. Man håller på att lämna labbmiljöerna och träder in i pilotanläggningar där man hanterar mycket större volymer. Att hjälpa de små startup-företagen att göra rätt från början är centralt för att minska exponeringen. I samarbetet med SIO Grafen har vi mätt på tre företag och visst har vi har identifierat exponering av grafen. Men för att förstå om det är farligt behövs mer forskning.

Håkan Tinnerberg menar att arbetsrelaterade sjukdomar behöver uppmärksammas mycket mer än idag.

- Ofta inträffar sjukdom och dödsfall långt efter att personen varit på den ohälsosamma arbetsplatsen, vilket förstas gör det mindre dramatiskt än exempelvis en dödsolycka. Men att människor inte ska bli sjuka av sitt arbete borde vara en självklar prioritering i arbetslivet, oavsett när sjukdomen inträffar.

Text: **Eva Lundgren** Foto: **Johan Wingborg**

Fakta: Håkan Tinnerberg är yrkeshygieniker vid avdelningen för samhällsmedicin och folkhälsa, GU, samt universitetssjukhusyrkeshygieniker vid Sahlgrenska Universitetssjukhuset.

Tråkiga titlar när sökmotor får avgöra

Det räcker inte längre att skriva en kul rubrik för att få uppmärksamhet. Numera ska den vara sökbar så att alla kan hitta den.

– Titlarna har blivit långa och tråkiga, säger Bengt Johansson, professor på JMG.

Bengt Johansson har alltid satt en ära i att sätta intresseväckande rubriker på sina böcker och artiklar. Vad sägs till exempel om ”Stick ut, men gör det på rätt sätt!” om mediernas EU-rapportering?

Hans hemlighet har varit en klatschig titel som fångar intresset, följt av en underrubrik som förklarar ämnet.

Det fungerar inte längre.

– En redaktör talade om för mig att min rubrik inte var ”sökbar” och att algoritmerna inte hittar orden i underrubriken, säger Bengt Johansson, som också har berättat om sitt dilemma i en krönika i tidningen Curie.

Som lärare på journalistutbildningen på JMG är Bengt Johansson skolad i att en spännande titel på en artikel är avgörande. Det är den som fångar läsarna och får dem att vilja ta del av resten av innehållet. Nu har han tvingats tänka om.

– Jag hade till exempel tänkt kalla mitt senaste bokkapitel om kriskommunikation under pandemin för ”Rallyeffekter”, följt av en informativ underrubrik. Men det går alltså inte, säger han.

Ordet rallyeffekt är inte självklart för alla och knappast något som människor söker efter på nätet. För att hamna högt upp i Googles ranking behöver rubriken innehålla ord som är relevanta för ämnet. I det här fallet just ”kriskommunikation” och ”pandemi”.

Ju fler nyckelord man lyckas få in i titeln, desto större chans att texten blir upptäckt av den som söker efter information.

– Tidigare när vi läste papperstidningar var ingången till texten annorlunda. Vi köpte en tidning, skannade av rubrikerna och valde vad vi ville läsa. Nu söker vi efter ett ämne vi är intresserade av på nätet, säger Jonas Ivarsson, professor i tillämpad IT.

En rubrik som innehåller ord med hög relevans för det specifika ämnet hamnar högt upp i Googles indexering. Författarna kan bara böja sig. Åtminstone om det är viktigt för dem att artikeln uppmärksammas och citeras av andra forskare.

– Medicinska tidskrifter har alltid haft en policy att ha den här typen av rubriker, redan innan algoritmerna styrde. I andra sammanhang har det däremot varit fritt fram att ha en vildare titel, säger Jonas Ivarsson.

Bengt Johansson funderar just nu på hur han i fortsättningen ska skriva sina rubriker. Ska han helt enkelt byta plats på titel och underrubrik, eller klämma in alltihop på samma rad? Eller ska han fortsätta i samma stil och hoppas på att algoritmerna blir mer kreativa i framtiden?

Just nu lutar han åt att han kommer falla till föga och skriva just så långa och informativa rubriker som redaktörerna vill ha. Trots att han personligen tycker att de blir trista och oestetiska.

– Jag kan tycka att det här är intressant ut ett bredare perspektiv. Vi

måste anpassa oss till tekniken och jag kan undra vad mer det finns som styr oss. Och frågan är vilka konsekvenser det här får för oss som skriver, säger han.

Bengt Johanssons krönika i tidningen Curie: www.tidningencurie.se/kronikor/algoritmerna-gjorde-mina-boktitlar-trakiga.

Text: **Lotta Engelbrektsson**

Foto: **Johan Wingborg**

Bengt Johansson funderar på hur han ska skriva sina rubriker.

Med blick för små detaljer

En mötesplats för universitetets anställda och deras gäster, men också en representativ byggnad att visa upp vid särskilt betydelsefulla besök – så har Ågrenska villan fungerat i cirka 35 år.

De senaste åtta åren har Ljiljana Cajkusic varit konferensvärd. I samband med att villan stängs för en grundlig renovering går hon nu i pension.

Ljiljana Cajkusic hade kunnat pensionera sig redan för två år sedan men har stannat kvar eftersom hon trivs så bra.

- Under mina 16 år vid GU har jag bland annat jobbat på Jonserefs herrgård och Konferenscentrum Wallenberg vilket också varit trevligt. Men det här huset älskar jag!

Om antalet gäster inte överstiger 40 tar Ljiljana Cajkusic ensam hand om alla besök.

- Ett heldagsmöte innebär förmiddagsfika med kaffe och smörgås, lunch samt eftermiddagsfika med mjuk kaka. Före mötet har jag alltid en genomgång med den som är ansvarig så att exempelvis avvikande kostönskemål verkligen blir rätt. Ibland kommer gästerna för tidigt och undrar om det redan nu går att få kaffe. Och det går utmärkt; jag brukar förbereda dagen någon gång mellan klockan sju och halv åtta, göra kaffe och breda smörgåsar, så att allt är klart långt i förväg.

Maten kommer från köket på Wallenberg konferenscentrum. Men desserter och eftermiddagskakan bakar Ljiljana Cajkusic själv.

- Gästerna säger att de uppskattar doften av nybakat som sprider sig ända upp till andra våningen. Om det är ett mindre sällskap brukar jag fråga om gästerna

»Gästerna säger att de uppskattar doften av nybakat bröd som sprider sig ända upp till andra våningen.«

LJILJANA CAJKUSIC

önskar något speciellt, vilket jag i så fall försöker tillgodose. Under ett heldagsmöte är jag ofta på benen klockan sju och sätter mig inte ner förrän vid halv fyra. Men jag trivs med att ha fullt upp.

Matsalen har plats för 74 sittande gäster, större grupper än så kan alltså Ågrenska inte ta emot. Stenasalen har plats för 40 personer medan de andra rummen lämpar sig för mindre sällskap.

- Vi har haft besök av kungligheter, diplomater, politiker och Nobelpristagare. Också Seniorakademien och Svenska Humanistiska Förbundet förlägger sina möten här, vilket är väldigt roligt eftersom de är så trevliga människor.

Förutom att ta hand om maten, duka och servera, gör Ljiljana Cajkusic allt möjligt annat.

- Jag tvättar altanen med högtryck, städar och håller koll på att allt i huset fungerar. Är det något problem kan jag ofta ordna det själv, annars skickar jag efter hjälp. Det gäller exempelvis glödlamporna i den stora lampan som hänger över trappan, de är de enda som jag inte klarar av att byta ut. Jag pysslar också i trädgården och har bland annat planterat rabarber, bärbuskar och rosor.

Förutom de rum som ofta hyser gäster innehåller Ågrenska villan ett antal lite hemliga rum som inte används.

- På vinden finns en bastu och tre små lägenheter med kokvrå som under några år användes av gästforskare. Och på nedervåningen finns en vinterträdgård som tyvärr är ganska bortglömd.

Ljiljana Cajkusic gör sin sista arbetsdag den 31 maj.

- Jag kallar det här vackra skåpet för Narniaskåpet, för det tycks komma från en annan värld, säger Ljiljana Cajkusic.

Den 1 juni stänger Ågrenska för en renoivering som är planerad att pågå året ut.

- Alla fönster och balkongdörrar ska köras till en verkstad och restaureras. Sprickor i väggarna och puts som släpper ska åtgärdas. Ett jättestort arbete blir att byta ut hela ventilationssystemet i huset.

Men det arbetet kommer Ljiljana Cajkusic inte att vara på plats för att bevaka.

- Min man och jag har ett sommarhus vid Medelhavet i Montenegro. Dit åker vi i juni och kommer tillbaka till Sverige först i november. Även om temperaturen kan vara uppemot 40 grader där gör det inte så mycket, man kan alltid svalka sig i havet. Men i Sverige vill jag vara på vintern eftersom jag älskar att fira jul här.

Text: **Eva Lundgren** Foto: **Johan Wingborg**

Ågrenska villan uppfördes 1916 efter ritningar av Ernst Torulf som bostad för skeppsredaren Fritz Stenhagen med familj.

1941 övertogs villan av Märta och P Gustaf Ågren, som redan under sin levnad donerade villan till Göteborgs universitet.

I samband med att universitetet tog över villan genomfördes 1986–1987 en omfattande renoivering.

Under 2023 kommer villan åter att renoveras. Bland annat ska tak och fasad restaureras och ventilationssystem och elcentral bytas ut.

Byggnaden är kulturminnesmärkt vilket innebär att renoiveringens måste ske varsamt.

Villan kommer att vara stängd från 1 juni till 31 december.

Nyanserar bilden av historiska Majorna

Hur kan vi nå liv, byggd miljö och röster från utkantsområden som saknar tillräckligt med arkeologisk data, som exempelvis Majorna? Och går det att nyansera de mörka historieberättelserna om de göteborgska förstäderna? Det har Martina Hjertman undersökt genom att studera digitaliserade tidningar från 1700- och 1800-talen.

Martina Hjertman

Bor: I Mölndal.

Familj: Make, också arkeolog.

Aktuell: Disputerade den 20 januari på avhandlingen *Afloat and Aflame: Deconstructing the Long 19th-Century Port City Gothenburg through Newspaper Archaeology*.

Länk till avhandlingen:
<https://gupea.ub.gu.se/handle/2077/74212>

De tidningar som ingår i studien är *Göteborgs Wecko-Lista*, *Göteborgska Magasinet*/*Göteborgska Weckobladet*, *Göteborgska*/*Göteborgs Nyheter*, *Göteborgske Spionnen*, *Hwad Nytt?*, *Göteborgs Allehanda*, *Göteborgs Tidningar*, *Göteborgs Dagblad*, *Aftonbladet (Göteborg)*, *Göteborgs-Posten*, *Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning* samt *Göteborgs-Bladet*.

Martina Hjertman kallar sin metod "tidningsarkeologi", och inspirationen kommer från amerikanska historiker och arkeologer.

- Forskare har förstås använt tidningar för att studera historiska perioder under lång tid. Men den ökade digitaliseringen har inneburit att alltmer material blivit tillgängligt på ett nytt sätt så att även långa tidsperioder blivit enklare att undersöka.

Martina Hjertmans forskning bygger på material från 12 göteborgska tidningar från åren 1749, då Göteborgs Wecko-Lista grundades, fram till 1906.

Fram till 1840-talet är det lite oklart vilken plats som namnet Majorna refererar till. Men 1846, då Carl Johan församling begär att få integreras i Göteborg, blir Majornas geografiska läge mer definierat. Härefter handlar det i stället om att bestämma det sociala innehåll. Göteborgsborgare har då en ganska negativ inställning till förstadens invånare. De menar att dessa i huvudsak består av torpare, arbetare och sjöfolk, ofta av tvivelaktig vandel. Majborna själva påpekar att befolkningen är betydligt mer varierad än så.

- **Under andra halvan** av 1800-talet får rummet en viktigare betydelse och knyts samman med sociala kvaliteter. Man kan exempelvis förklara ett dåligt beteende med att personen ju kommer från Majorna; rummet blir deterministiskt ...

Bland de många eländesskildringar som tidningarna publicerar finns en som särskilt berört Martina Hjertman. Den handlar om en utarmad trebarnsmor som bildat sig ett hem i en grotta intill Skansen Kronan.

- Kvinnan beskrivs som liderlig och märkligt ovillig att flytta, medan äldsta dottern uppfattas som vacker och intelligent och den som hållit familjen vid liv. Enskilda individer kan alltså hängas ut i tidningarna som varnande exempel.

Men även om tidningarna fokuserar på samhällsproblem som behöver åtgärdas finns där även möjlighet för olika sorters människor att komma till tals. Sociala orättvisor, arbetslöshet och undermåliga bostäder påpekas av dem som själva är drabbade, och de lyfter fram strukturella samhällsproblem som orsaken, berättar Martina Hjertman.

Tidningarna spelade också en stor social roll när det gällde att föra samman människor över stads- och klassgränser, exempelvis vid bränder. Med tidningarna som arena koordinerades hjälpinsatser

och donationer till de drabbade.

- Artiklarna är också intressanta eftersom de ger mycket annan information, exempelvis om hus och gårdar, materiell kultur, förlorat lösöre samt om hur försäkringsväsendet och donationskulturen fungerade parallellt.

Genom kungligt brev blev Carl Johan församling inorporerat med Göteborg den 1 januari 1868. Det innebar dock inte omedelbart ett förbättrat anseende för stadsdelen, förklarar Martina Hjertman.

- **Tvärtom fanns det** de som menade att Majornas arbetare och sjöfolk borde hindras från att promenera på innerstadens förnämsta gator - de förfulade ju stadslivet! Men att Majorna till slut blev en riktig stadsdel fick flera positiva följder, bland annat nya regler för brandsäkert byggande.

Och mot slutet av 1800-talet omformades inställningen till Majorna som nu förknippades med fler kvaliteter. I stället för en oordnad del av staden började somliga göteborgare se stadsdelen som något pittoreskt.

- Med sina trähus uppfattades Majorna som en rest från det förflutna som var värd att bevara, ett område dit borgerskapet gärna gjorde små utflykter. Samtidigt fanns också de som i stället menade att Majorna, med sin sjöfart, var platsen där staden skulle utvecklas och moderniseras. Majorna blev alltså både en förfluten rest och framtidens vagg.

Totalt sett visar tidningsanalyserna att mörka historieberättelser om förstäderna, hamnområdena och dess befolkning, som idag kan ses i populära och akademiska sammanhang, har sina rötter i 1800-talets ensidiga narrativ som spreds både mellan länder i västvärlden och i Göteborgstidningarna. Det som skrevs i tidningarna stannade inte där, utan påverkade uppfattningen om stadsrummet och dess individer och skapade inkluderande eller exkluderande gränser i det sociala och fysiska stadslandskapet.

Martina Hjertman söker nu anslag för nästa projekt.

- Jag hoppas få finansiering för en studie om de kvinnor som arbetade till sjöss under 1700- och 1800-talen. Det finns inte så mycket syntetiserande forskning om detta i Norden men jag hoppas nyansera bilden av både den civila och militära flottan!

Text: Eva Lundgren Foto: Johan Wingborg

Positiv samhällsutveckling – för vem?

Vi har läst Göteborgs universitets årsredovisning. Den inleds med rapporter om världen: krig i Ukraina, inflation, pandemi. Med utgångspunkt från vad som händer i världen har GU fått ett "påbud": kontakterna med Ryssland ska skäras av; och ett "uppdrag": universitetet ska spara el. Göteborgs universitet följer sina påbud och utför sina uppdrag - med entusiasm och stolthet: "När Ryssland invaderade Ukraina i februari agerade lärosätet blixtnabbt för att visa stöd och solidaritet". Lystrandet till dessa påbud och uppdrag - vilka nämns allra först i årsredovisningen, i själva ingressen till rektor Eva Wibergs inledning - är karaktäristisk för GUs sätt att fungera.

Påbuden kommer från själva hjärtat av den västerländska moderna värld GU är en del av. Genom att nämna dem i inledningen, visar universitetet var det står, nämligen på den goda sidan: i den stökiga och föränderliga värld vars påbud och uppdrag universitetet lydigt följer, representerar det därmed "stabilitet och kontinuitet", det är en trygg hamn, med hjärtat på det rätta stället: "Göteborgs universitet markerar sitt stöd [för Ukraina], står upp för mänskliga rättigheter", sparar el och kapar kontakten till det onda [Ryssland].

Polariteten mellan ont och gott tydliggörs med hänvisning till den akademiska friheten och till demokratin, ytterligare frågor där Göteborgs universitet tidigt vill visa var det står. På flera håll i världen sker "inskränkningar", i Ryssland till exempel, och i Iran: "Sveriges universitets- och högskoleförbund (SUHF) har uttryckt djup oro över situationen och Göteborgs universitet stämde in i fördömandet".

Göteborgs universitet är "en tydlig röst", berättar Wiberg, "som tolkar och förklarar skeenden i vår omvärld och som riktar ljuset mot samhällets utmaningar". Som representant för vetenskapen förklarar Göteborgs universitet både vilka frågor som är de viktiga, det vill säga vad som utgör samhällets "utmaningar", och hur man ska ta ställning i dessa frågor, nämligen för den goda sidan, och "blixtnabbt". Genom att på detta sätt visa

vägen, tar GU "ansvar för samhällsutvecklingen och bidrar till en hållbar värld".

När man läser årsredovisningen framstår det som så enkelt: hela universitetet är enat, alla tänker samma och drar åt samma håll, och lyckligtvis finns det ett håll som är det "positiva", det vetenskapsbaserade, goda. Så tycks verkligheten framstå för universitetets ledning. Liksom per definition kommer forskare med integritet, som forskar fritt, att bidra till den universitetsgemensamma samhällsvisionen. Ambitionen att främja hållbar utveckling sägs utgöra själva "drivkraften" för den fria forskningen. Med hjälp av sina fria forskare med hög integritet, ska Göteborgs universitet "tydligt bidra till de globala målen i Agenda 2030".

Hur bestäms vad som utgör en "positiv" samhällsutveckling? Positiv för vem och i vilken bemärkelse? En ledtråd ges av årsredovisningens flerfaldiga tack till Knut och Alice Wallenbergs stiftelse. GU är stolt över att "stå sig väl i konkurrensen" om finansiering, och här finns en viktig förklaring till varför GU vill tjäna "de globala utvecklingsmålen". Som instrument för att realisera dessa mål, står man inte bara på det godas sida, utan har även näringslivet i ryggen.

Näringslivet ger sken av att omställningen till ett hållbart samhälle och de generösa bidragen till forskningen innebär att de ger upp sin strävan efter ekonomisk vinning, till fördel för en bättre värld. Inget kunde vara längre från sanningen.

Redan kring sekelskiftet 1900 insåg de då tongivande kapitalisterna - inte minst oljeoligarken Rockefeller - att vetenskapen kunde fungera som instrument för att forma en global kultur där de stora, monopolistiska affärsjättarna kunde göra ännu större profiter. Enorma summor satsades på den sortens forskning som kunde bidra till att realisera detta mål: forskning med siktet inställt på innovationer, tillväxt och social kontroll. Det är dessa satsningar, från näringslivet, som etablerade själva det sätt att tänka om vetenskapen och samhället, som genom-

syrrar GU:s årsredovisning: vetenskapen som en kraft som verkar för en "hållbar och kunskapsbaserad samhällsutveckling" - något alla moraliska och tänkande varelser rimligen måste ansluta sig till.

Det finns anledning att påminna sig om vad universiteten var innan de upptäcktes av näringslivet: små och fattiga och varken särskilt enande eller samhällsförändrande. Vetenskap förknippades med intellektuellt arbete och självständigt tänkande och ibland med demokrati, frihet och rationell kritisk diskussion. Enligt den vetenskapsteori som lanserats utifrån näringslivsintressen hänger vetenskap istället ihop med konsensus, tillit till experter, internationalisering och idén om en för alla självklart "positiv" samhällsutveckling. Näringslivet är vår självklara samarbetspartner, lär denna vetenskapsteori; tillsammans sluter vi upp bakom teknisk innovation som den självklara vägen till en bättre värld.

Det som Rockefeller och hans kollegor ville rensa bort från samhällslivet - den brokiga och oförutsägbara offentliga diskussionen, det självständiga intellektuella arbetet, förknippat med personligt engagemang, och de meningssmottningar och konflikter som detta ofrånkomligen leder till, är inte borta. De har bara fränkänts sin legitimitet, och därmed sin samhällspåverkande kraft, genom att utestängas från vetenskapen.

När GU summerar sitt verksamhetsår är den intellektuella eftertänksamheten frånvarande. Men var står du? Vilken sorts institution vill du att universitetet ska vara? Rik och styrd eller fattig och fri? Illusionen om att integritet och akademisk frihet ska gå att förena med att vara en relevant samarbetspartner för näringslivet är det dags att frigöra oss från.

Susanne Dodillet och Sverker Lundin, universitetslektorer i pedagogik

Ordböckers möjligheter och begränsningar

Text: Hans Landqvist Foto: Johan Wingborg

Det är antagligen få av GU Journalens läsare som inte har tagit del av åtminstone en del av de starka reaktioner som "snippa-domen" har väckt. I den uppmärksammade domen från Hovrätten för Västra Sverige hänvisar domstolen till *Svensk ordbok utgiven av Svenska Akademien* (SO, 2021). Detta sker när hovrätten i sina skäl för domen resonerar om vad en tioårig flicka kan tänkas mena med ordet snippa.

I diskussionen om snippa-domen har det också uppmärksammats vad en ordbok över allmänspråket kan erbjuda - och vilka begränsningar den har. Några tänkbara kommentarer har getts av professor Emma Sköldberg, huvudredaktör för SO, den statliga myndigheten Institutet för språk och folkminnen (Isf) och Lars-Gunnar Andersson, professor emeritus i modern svenska.

I den här texten diskuterar jag vad en ordbok som SO kan erbjuda språkbrukare och vad den *inte* kan erbjuda. Det gör jag med hjälp av tre uppslagsord i SO: *brott*, *påföljd* och *straff*. Till skillnad från det vardagliga ordet *snippa* är de tre orden, eller facktermerna, definierade av både jurister och ordboksredaktörer, det senare eftersom en del juridiska facktermer används även i allmänspråket.

Juridiska begrepp, som omtalas med termer, definieras i lagar och andra texter med "juridisk tyngd". Sådana definitioner kallas för *legaldefinitioner*. Ett antal begrepp inom ett visst juridiskt område bildar, i bästa fall, ett logiskt och överskådligt begreppssystem. Det är experter inom området som har definierat begrep-

pen och valt de termer som ska användas för dem.

I Brottsbalkens första kapitel definieras begreppen "brott", "påföljd" och "straff" så här:

"1 § Brott är en gärning som är beskriven i denna balk eller i annan lag eller författning och för vilken straff som sägs nedan är föreskrivet. *Lag (1994:458).*"

"3 § Med påföljd för brott förstås i denna balk straffen böter och fängelse samt villkorlig dom, skyddstillsyn och överlämnande till särskild vård. *Lag (1988:942).*"

Det gäller alltså att läsa brottsbalken, och andra "juridiskt tunga texter", för att få reda på vilka handlingar som inte är tillåtna i Sverige, eftersom de räknas som *brott*. Sådana handlingar kan leda till straff. En människa som gör sig skyldig till en sådan handling kan dömas till en *påföljd* (alternativt till flera sådana): *böter, fängelse, villkorlig dom, skyddstillsyn och överlämnande till särskild vård*. Påföljderna böter och fängelse kallas *straff*. På webbplatsen för Sveriges Domstolar nämns olika typer av de mer generella påföljderna, till exempel *dagsböter* och *företagsbot* som typer av böter. Dessutom nämns påföljder som har tillkommit på senare år, exempelvis olika *särskilda påföljder för unga*.

De olika begreppen i aktuella juridiska texter bildar alltså ett alltmer finindelade begreppssystem. Det mest generella begreppet kallas *påföljd*, och det är två huvudtyper av påföljd som kallas *straff*. Det finns olika undertyper till huvud-

typerna av påföljder, till exempel olika sorters böter. Begreppsdefinitionerna och termerna ska användas av experter inom fackområdet för en så exakt och störningsfri kommunikation som möjligt. Frågan är nu hur *brott*, *påföljd* och *straff* förklaras i den allmänspråkliga ordboken SO.

Enligt SO är ett brott en "handling eller försummelse som är straffbelagd". Ordboken meddelar också att brott särskilt handlar om handlingar som är riktade mot en person eller mot någon annans egendom.

Å ena sidan ger SO alltså en mer allmän definition än Brottsbalken genom att använda ordet "straffbelagd" utan att precisera vilka handlingar eller försummelser som kan vara straffbelagda. Å andra sidan får SO-användare faktiskt lite mera precis information. Ett brott är inte bara något som människor gör, en "handling", utan ett brott kan också vara något som människor *inte* gör, fast de borde göra det, en "försummelse". Och brott har särskilt att göra med handlingar gentemot andra människor och andras egendom.

Enligt SO är en påföljd en "rättslig följd av (brottsligt) handlande", och det är vanligt att ordet används "om någon form av straff". En typ av påföljd lyfts fram, nämligen *straff*. Det finns också en hänvisning till SO-artikeln om den juridiska betydelsen hos *straff*.

Brottsbalken skiljer mellan (övriga) *påföljder* och *straff*, men det är inte alltid så i andra juridiska sammanhang. Ett exempel finns på Kriminalvårdens webbplats med lättläst information till allmänheten. →

Hans Landqvist menar att ordböcker över allmänspråket inte kan användas i juridiska sammanhang.

→ På sidan "För dig som dömts till frivård" förklaras vad påföljderna skyddstillsyn, samhällstjänst, kontraktsvård och villkorlig frigivning innebär. Beskrivningen av *skyddstillsyn* inleds så här: "Skyddstillsyn är ett straff där du inte sitter i fängelse utan bor hemma." Här använder Kriminalvården alltså *straff* i linje med SO:s information om att *påföljd* i allmänspråket ofta används "om någon form av straff".

När det gäller uppslagsordet *straff* ger SO definitionen "påföljd för brott i form av frihetsberövande eller böter på grundval av lagen". Definitionen ligger alltså ganska nära Brottsbalkens: det är endast *frihetsberövande/fängelse* och *böter* som är *straff*. Och SO meddelar att en förutsättning för att en person ska kunna dömas till ett straff är att personen har begått en handling som enligt lagen är ett brott. Det finns också hänvisningar till uppslagsorden *bestraffning*, *påföljd* och *skadestånd*, vilka ju har kopplingar till *straff*.

Vilka frågor kan allmänspråkliga ordböcker (inte) ge svar på?

Brott, *påföljd* och *straff* är både facktermer i juridikens värld och ord i allmänspråket. Ordböcker över allmänspråket kan erbjuda språkbrukare så goda och tillförlitliga uppgifter om ett visst ords stavning, uttal, böjning, betydelse/r, användning och historia

»Men ingen ordbok kan ge fullständiga uppgifter om varje ingående ord...«

HANS LANDQVIST

som möjligt. Men ingen ordbok kan ge fullständiga uppgifter om varje ingående ord, men de ansvariga bakom ordböcker strävar efter att beskriva det typiska bruket av orden. Ytterligare en faktor som gör att ingen ordbok kan säga allting om varje ord är att det hela tiden sker förändringar i samhällen liksom i människors användning av språket.

Därför kan ordböcker över allmänspråket inte användas i juridiska sammanhang för att avgöra att "betydelsen hos detta ord är den här - men inte den här" - och detta gäller i alla situationer som ordet används i och i fråga om alla människor som använder ordet. Däremot kan ordböcker användas för att erbjuda språkbrukare en grund för att avgränsa betydelse/r hos ord. Men informationen i ordböcker över allmänspråket kan inte jämföras med definitioner av begrepp med tillhörande termer inom ett fackområde.

Text: Hans Landqvist Foto: Johan Wingborg

Länklista

"Aktuellt ord: snippa", 2023-03-01, <https://www.isof.se/lar-dig-mer/bloggar/sprakradsbloggen/inlagg/2023-03-01-aktuellt-ord-snippa>

"Betydelsen av ordet snippa avgörande i rättsfall", 2023-02-27, <https://www.gu.se/nyheter/betydelse-av-ordet-snippa-avgorande-i-rattsfall>

Brottsbalk (1962:700), https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/brottsbalk-1962700_sfs-1962-700

Dom i mål nr B 1944-21, <https://bakomkullisernabiz.files.wordpress.com/2023/03/snippadomen.pdf>

"Förklaring av din påföljd", <https://www.kriminalvarden.se/lattlast/for-dig-som-domts-till-frivard/forklaring-av-din-pafoljd/>

"Snippet, domstolen och ordböckerna", Göteborgs-Posten 2023-03-11, <https://www.gp.se/debatt/snippet-domstolen-och-ordbockerna-1.93875163>

"Straff och påföljder", <https://www.domstol.se/amnen/brott-och-straff/straff-och-pafoljder/>

Svenska Akademiens ordboksportal, Svenska.se, med Svenska Akademiens ordlista – SAOL, Svensk ordbok utgiven av Svenska Akademien – SO och Svenska Akademiens ordbok – SAOB, <https://svenska.se>

Social energi känns i luften

Begreppet *resonans* har gjort den tyske sociologen Hartmut Rosa internationellt känd långt utanför den egna disciplinen.

Men när han i slutet av mars höll en föreläsning på Humanisten var det inte för att förklara ordet ytterligare. Istället ville han få åhörarnas reflektioner på ett annat begrepp som han ännu inte är säker på om han vill utveckla vidare ...

Nej, Hartmut Rosa kom inte till Göteborg för att predika sin stora visdom. Snarare ville han diskutera vad åhörarna ansåg om begreppet *social energi* - och om det kunde vara intressant att spinna vidare på.

- Jag har tidigare diskuterat begreppet *acceleration* som jag menar drivs av både fysisk och politisk energi. Till och med den tyska "trafikljus-koalitionen", där ju Die Grünen ingår, menar att ständigt tillväxt är nödvändigt för att hålla igång jobb, utbildningar och pensionssystem.

- Föreställ er nu att det finns utomjordingar därute som studerar jorden. De måste då ha lagt märke till hur jordens kinetiska energi gått upp de senaste 200 åren. Fartyg seglar till Amerika, järnvägar byggs över hela planeten, cyklar, bilar och flygplan sätter världen i rörelse.

Vi har kommit in i antropocen, en helt ny geologisk era, påpekade Hartmut Rosa.

- Att vi börjat använda fossila bränslen har lett till en dubbel energikris med brist på både fysisk energi och psykisk; alltför många människor blir utbrända.

Samhället lider av en ständigt ökad acceleration där vi pressas att springa allt fortare för att hålla oss kvar på samma plats. Men kanske finns ett botemedel i det Hartmut Rosa kallar *resonans*, alltså förmågan och behovet att relatera till omvärlden på ett sätt som påverkar både en själv och omgivningen på ett meningsfullt sätt.

- Det nya begrepp som jag vill diskutera, *social energi*, är nära förknippat med *resonans*. Vi känner ju alla, exempelvis under en föreläsning som den här, om energin går upp i salen eller om den tvärtom slocknar. I andra kulturer finns ord för den här känslan, som *chi* eller

Hartmut Rosa kom till Göteborg för att diskutera ett nytt begrepp.

kundalini, men i västvärlden saknar vi ett lämpligt uttryck.

Men att social energi faktiskt existerar blev tydligt under corona-pandemin, påpekade Hartmut Rosa.

- Människor som isolerades från varandra blev orkeslösa, apatiska och deprimerade - de saknade helt enkelt den energi som möten med andra ger. Att rörelsen Black Lives Matter exploderade under pandemin, tror jag beror just på ett väldigt uppdämt behov hos många att släppa loss sin oanvända energi. Engagemanget för BLM minskade ju också efter pandemin då vi åter kunde umgås.

När vi i väst pratar om energi menar vi antingen något naturvetenskapligt eller något metafysiskt, påpekade Hartmut Rosa.

- Men jag tänker mig att den sociala energin befinner sig mitt emellan och uppstår mellan människor. Man kan tänka sig det som en pardans. Den ena parten leder, den andra följer - men vid något tillfälle alstras en kraft som gör att det inte längre går att urskilja vem som för eller vem som följer - den sociala energin har gjort paret till en enhet ...

Text: Eva Lundgren Foto: Irina Hron

Fakta: Hartmut Rosa, professor i sociologi vid universitetet i Jena, gästade Göteborgs universitet den 27-28 mars. Bland annat höll han en workshop samt den öppna föreläsningen *In Search of the*

Prime Mover. Can There be a Valid Conception of Social Energy? Arrangörer var Irina Hron, docent i litteraturvetenskap, Köpenhamns universitet, samt Ola Sigurdson, professor i tros- och livsåskådningsvetenskap, GU.

Hartmut Rosa är känd för sina begrepp *acceleration* - om vår tids allt högre tempo, och *resonans* - om vårt behov att befinna oss i dialog med den omgivande världen.

Två av hans verk finns översatta till svenska: *Acceleration, modernitet och identitet: tre essäer* samt *Det vi inte kan råda över: om vårt förhållande till världen*.

Hartmut Rosa har också skrivit om heavy metal i boken *When Monsters Roar and Angels Sing*.

Ljudliga experiment blev synliga

Ljudvågor som går att se med blotta ögat?

Javisst! Den 17 april gjorde institutionen för fysik ett antal ljudexperiment på Ullevi och till sin hjälp hade de 400 mellanstadieelever.

Experimenten innebar inledningen på Vetenskapsfestivalens skolprogram.

Påhejade av experimentledarna, doktoranderna Annie Ringvall-Moberg och Javier Marmolejo, tågade eleverna in på Ullevis stora fotbollsplan. Där fick de varsin kvadratisk platta, gul på ena sidan och blå på den andra, som de skulle använda i experimenten.

Försöken inleddes med övningar i att hålla plattorna över huvudet och sedan vända dem så att de först bildade den ukrainska flaggan och sedan den svenska. Högt upp över huvudet på alla deltagarna surrade en drönare som filmade övningarna som sedan visades på storbildsskärm.

Det första experimentet handlade om ljudets utbredning, förklarade Annie och Javier.

- Sprid er klassvis över planen och håll plattorna över huvudet med den blå sidan upp. Blunda. När ni hör en signal från högtalaren ska ni genast ta ner plattan.

På storbildsskärmen visades en fin våg av blå plattor som försvann.

Det andra experimentet gick ut på att studera ljudhastigheten. För det tredje experimentet, om interferens, måste man ha två högtalare, förklarade Annie och Javier.

- När två ljudvågtoppar möts förstärker de varandra. När en vågtopp möter en vågdal släcker de ut varandra. Det ni

nu ska göra är att gå runt på fotbollsplanen och ställa er på det ställe där ljuden från högtalarna hörs allra minst!

Eleverna hann också med ett statistikexperiment där de singlarde slant.

Projektledaren Carolina Svensson, kommunikatör på institutionen för fysik, har haft fullt upp med alla detaljer för experimentet.

- Bland annat har jag haft kontakt med leverantörer av rekvisita, som de fyrkantiga plattorna, som måste vara tillräckligt stora och lätta samt tåla väder och vind. Vi har också fått prägla egna mynt, med GU-loggan på ena sidan och Vetenskapsfestivalens logga på den andra. Personal och studenter på institutionen för fysik har ställt upp och vi har haft ett jättefint samarbete med Vetenskapsfestivalen och Göteborg & Co, och allt har gått jättebra!

Doktoranden Sebastian Kilde Löfgren kommer att använda fysikexperimentet i sin forskning.

- Dels handleder jag en lärarstudent där experimentet ingår i studentens examensarbete, dels kommer jag att använda det i ett eget delprojekt om hur man didaktiskt kan koppla film till klassrumsundervisning.

Också initiativtagaren Dag Hanstorp, professor i atomfysik, var nöjd.

- Skolorna kommer att få drönarfilmerna som de sedan kan analysera under sina fysiklektioner. Samhället har ett stort behov av fysiker, ingenjörer, biologer och klimatforskare så jag hoppas att den här typen av evenemang kan bidra till att öka intresset för naturvetenskap bland eleverna.

Text: **Eva Lundgren** Foto: **Johan Wingborg**

Foto: Alexander Walther

Det våras för vego!

Förra året lyckades restaurang Lyktan rädda nästan nio ton mat och på två år har man halverat matsvinnet. Siktet är att göra mer för miljön, men kockarna vill inte komma med pekpinningar utan locka fler att prova deras innovativa vegorätter.

För alla som jobbar runt omkring har restaurang Lyktan på konferenscenter Wallenberg hyllats för sin höga kvalitet och sitt helhetstänkande kring hållbarhet. På skärmarna, på väg upp för trappan, kan gästerna läsa vilket klimatavtryck som de tre lunchalternativen ger. Men vad kanske få känner till är att köket köper in grönsaker och mejeriprodukter som annars skulle ha slängts - hela nio ton förra året. Köket är sedan tidigare Krav-certifierat.

- Vi arbetar flexibelt med menyn, vi vet aldrig på förhand vilka grönsaker som levereras. Vi märker att folk gör mer aktiva val idag och väljer ofta grönt till lunchen. Förr i tiden var det lite skämmigt men det är det inte längre. Framför allt efterfrågas det vegetariska alltmer på konferenslunchen, säger kocken Daniel Fjällström, som driver restaurangen tillsammans med Michael Stiller.

Inte helt överraskande har kött den största klimatpåverkan: 0,4 kg till 2 kg per rätt. Den vegetariska ligger mellan 0,16 kg och 1,5 kg. Fisken, som är MSC-märkt, ligger i mitten. Sammantaget ger en rätt ett genomsnittligt koldioxidutsläpp på 1,27 kg.

Daniel Fjällström och Michael Stiller, som tidigare var anställda kockar på Lyktan, vann upphandlingen år 2020 efter Riksrevisionens beslut om att universitetet inte längre fick driva restaurang i egen regi. Tidpunkten var inte den bästa när de tog över i oktober 2021, men båda trodde på idén att fortsätta utveckla Lyktan mot grönare och mer hållbara val.

- Det var otroligt svårt och tufft under pandemin, vi hade ju inte heller några konferenser eller catering, säger Michael Stiller. Men vi kände att vi hade något bra på gång. En dag skulle det vända.

Och det gjorde det. I slutet av 2021 låg dagens gäster i snitt på cirka 100. Idag är

Kockarna Daniel Fjällström och Michael Stiller försöker jobba säsongsbetonat.
- Vi älskar när den första färskkålen och sparrisens kommer från kontinenten.

antalet ungefär 160, men framför allt har konferens och catering dubblats, bland annat till Vasaparken och Ågrenska villan.

- Tisdagar till torsdagar är det fullt upp men måndagar och fredagar betydligt lugnare. Att så många jobbar hemma två dagar gynnar ju inte direkt vår verksamhet men tack vare konferensluncherna går det runt.

- Vi lagar all mat från grunden och använder inga halvfabrikat. Vi fokuserar på bra råvaror och vill att det ska vara en fräsch lunch, säger Michael Stiller.

Att jobba hållbart kräver dock mycket planering, poängterar Daniel Fjällström. Köket köper in så kallade ugly greens, grönsaker som affärer inte vill sälja på grund utseende men som det inte är något fel på. Dessutom har komposten

halverats sedan de tog över.

- Det är ansvarslöst att slänga mat, betonar Daniel Fjällström. Lite matsvinn är oundvikligt men vi försöker ta vara på allt vi kan, exempelvis bakar vi bröd på överblivna rödbetor eller morötter eller gör picklade grönsaker dagen efter.

Utmaningen är att hela tiden förnya sig. Varje vecka gäller det att komma på 15 nya rätter.

- Vi märker att våra gäster, som huvudsakligen är GU-anställda, uppskattar vår hållbara profil och många är våra stamkunder. Vår målsättning är att bli ännu mer hållbara, bland annat kanske vi inom kort tar bort nötköttet. Snart kommer vi även att erbjuda helt fossilfria transporter, vilket ligger i linje med GU:s miljömål.

Text: **Allan Eriksson** Foto: **Johan Wingborg**

Hallå där,

Kanchana N Ruwanpura, professor i kulturgeografi!

The Association for Evolutionary Economics (AFEE) har tilldelat dig the Clarence L. Ayres Scholar för 2023.

Vad är AFEE för något?

– Inom nationalekonomi finns många olika skolor, bland annat institutionalism, som bygger på teorier av Thorstein Veblen och Karl Polanyi. Feministisk nationalekonomi genomsyras av just institutionalismen och AFEE är det akademiska organ som för samman nationalekonomer med denna inriktning.

Varför fick du det här priset?

– Priset ges till akademiker utanför USA som gjort enastående insatser inom området. Bland annat i min senaste bok antar jag ett feministiskt arbetarklassperspektiv för att förklara de historiska och institutionella förhållanden på Sri Lanka som lett fram till en etisk klädproduktion, inte minst betydelsen av arbetarnas kollektiva och individuella

självständighet. Jag använder arbetareskraftsgeografi, feministisk ekonomi och institutionalism för att förklara de teoretiska och konceptuella ramarna kring min forskning om politisk utvecklingsekonomi och använder också antropologiska metoder kring etnografi.

Hur känns det att ha fått priset?

– Det var en oväntad och trevlig överraskning. Jag är utbildad inom (heterodox) nationalekonomi men har senare övergått till kulturgeografi och utvecklingsstudier. Jag har dock fortsatt mitt engagemang inom feministisk ekonomi och institutionalistiskt tänkande, även om jag också diskuterar tvärs över discipliner, allt från kulturgeografi och utvecklingsstudier till antropologi och sydasialiska studier. Så det är spännande när kollegorna från min första disciplin fortfarande finner värde i mitt arbete. Och att få priset ett decennium efter Yanis Varoufakis är verkligen hedrande!

Mer information om Kanchana N Ruwanpuras bok: www.gu.se/nyheter/klader-utan-skuld-ny-bok-om-global-arbetsratt-och-etiska-koder-i-lankekoder-kladindustrin.

Utsikten

Det är måndag morgon och vårdagjämning. Jag slår mig ner på min stol i kemihuset på Campus Johanneberg och tittar ut genom kontorsfönstret. Där ser jag studenter som i det gråmulna vädret traskar fram på gatan nedanför, troligen på väg till föreläsning. Förmodligen är de teknologer, för Chalmers har väsentligt fler studenter här än vad GU har. Tvärs över gatan ligger fysikhuset och jag ser övergången som förbinder forskarhuset med undervisningslokalerna. Vrider jag lite på huvudet ser jag även gången som går vidare till kemihuset. Det är enkelt att träffa fysikerna, vi behöver inte ens gå ut.

Dagen fylls med mejl, tentamenrättning, och möten i, och utanför, min forskargrupp. Även en stund till egen forskning hinns med. Det är en bra dag! Innan jag

tittar ut igen är det kväll och jag ser lamporna som lyser i ett och annat av kontoren i fysikhuset. Det lös i fler av kontoren när jag först slog mig ner i mitt rum för cirka 44 år sedan. Kulturen har förändrats. Kanske är fler iväg på resor och möten eller arbetar hemifrån. Jag passar på att ta en extra titt ut genom fönstret, för till sommaren flyttar vi kemister till det nybyggda huset Natrium på Medicinarberget där vi ska samlokaliseras med många av de övriga på Naturvetenskapliga fakulteten, dock inte våra fysiker och matematiker som blir kvar i sina lokaler på Campus Johanneberg. Till slut är det dags för mig att lämna kontoret. Eftersom det råkar vara vårdagjämning är det också iranskt nyår, nouruz, vilket jag ger mig iväg för att fira hemma hos en av postdoktorerna i min forskargrupp.

Gunnar Nyman, professor vid institutionen för kemi och molekylärbologi

Professor Emin Tengström - pionjär i holistisk miljöforskning

Det var i Göteborg det började!

Centrum för tvärvetenskapliga studier av människans villkor vid Göteborgs universitet bildades 1972. Under läsåret 1971/1972 hade en unik doktorandkurs

givits, *Den humanistisk-naturvetenskapliga världsbilden*. Kursen hade fört samman lärare, forskare och doktorander från alla delar av Göteborgs universitet och Chalmers och avslutades med en konferens samt uppåret *Vädjan om samarbete för överlevnad*, som publicerades i Dagens Nyheter. Emin Tengström, då docent i latin, var en av de drivande för att Centrum kunde starta sin verksamhet. Han verkade länge som ordförande för Centrum, och genom sin organisatoriska talang, ledarförmåga och blick för väsentligheter blev han avgörande för att det nya ämnet Humanekologi kunde utvecklas och etableras vid Göteborgs universitet i slutet av 1970-talet. Tvärvetenskap var från ämnets begynnelse ett nyckelbegrepp och diskussionen om vad humanekologi är och om kunskapsintegration var intensiv, vital och hela tiden pågående.

Emin var speciell i sin förmåga att förena djup intellektuell förståelse av de problem det moderna samhället orsakar, med praktisk analys av vad som bör göras åt dem. Hans professionella intresse för transport och kommunikation materialiserades i forskningsprojekt och publikationer om bilismen med miljömässiga och humanistiska dimensioner. Ett citat ur boken *Bilismen - i kris?* från 1991, lyder "... framtiden blir inte, den skapas ... [av oss]" och boken avslutas med: "... att ifrågasätta bilens dominant roll ... ett av många nödvändiga steg ... till en bättre morgondag" (Tengström, 1991).

Emin var under 1981 professor i humanekologi vid Chalmers. Först 1991 tillsattes en professur i humanekologi vid GU. Emin Tengström innehade många olika befattningar vid Göteborgs universitet, bland annat som prorektor. Därefter var han en tid professor vid Aalborg Universitet.

Efter pensioneringen fortsatte Emin skriva, både böcker och populärvetenskapliga artiklar. Han använde sin bildning i latin med stora kunskaper om antikens historia och det blev flera nya böcker. Särskilt ska nämnas den lysande boken: *Romarriket runt. En fiktiv resa i*

den antika verkligheten. Han njöt av att fritt få ströva i Romarriket och samtidigt ge inspiration och liv till människor, miljöer och samhällen runt Medelhavet.

Överskuggande allt var ett mycket starkt samhällsintresse och engagemang i de globala miljöproblemen och deras konsekvenser. Den allra senaste artikeln är *En framtid bortom 2 grader i Sveriges Natur* februari 2023. Här diskuteras möjliga framtider efter misslyckandet att nå FN:s klimatavtal från 2015.

Många unga människor har för alltid förändrat sin syn på världen och kunnat se miljöproblemen i ett samhällsperspektiv. Humanekologin i Göteborg lade grunden för ett livslångt miljöintresse hos många humanekologistudenter.

Det helhetstänkande och ämnesöverskridande verksamhet som byggdes upp av Emin Tengström och några andra eldsjälar med början 1972 utgör grunden för dagens klimatengagemang med inriktning på planetära gränser och global resurshushållning.

Gunilla Almered Olsson, Maj-Lis Follér, Merritt Polk, Margareta Wedborg

Några viktiga publikationer från Emin Tengström

- *Vad kan du och jag göra åt framtiden? Utgångspunkter för en konstruktiv debatt*. I redaktion av Birgitta Hambræus och Emin Tengström under medverkan av Gunnar Adler-Karlsson. 1976. ISBN 91-0-041444-1
- *Forskaren och världen: om en tvärvetenskaplig ansats i Göteborg*. 1977. ISBN 91-85252-09-3
- *På spaning efter framtidens frågor: Göteborgs universitet inför 90-talet*. Jan S Nilsson, Emin Tengström. 1987. ISBN 91-7360-153-5
- *Bilismen - i kris? En bok om bilen, människan, samhället och miljön*. 1991. ISBN 91-29-61522-4
- *Towards environmental sustainability: a comparative study of Danish, Dutch and Swedish transport policies in a European context*. 1999. ISBN 0-7546-1109-4
- *Behovet av en ny förståelse: ansvaret för miljön, klimatet och det globala utrymmet*. Göran Bäckstrand, Kåre Olsson, Emin Tengström. 2010. ISBN 9789197841016
- *Romarriket runt: en fiktiv resa i den antika verkligheten*. 2018. ISBN 9789172171152
- *De globala klimat- och miljöhoten - kan de avvärjas?* 2019. ISBN 978-91-85359-18-9
- *Farligt att bara förlita sig på tekniska lösningar av klimatkrisen*. 2020. GöteborgsPosten 3 jan 2020
- *Nationalekonomerna bär ett tungt ansvar för dagens klimatkatastrof*. GöteborgsPosten 18 jan, 2023
- *En framtid bortom 2 grader*. Sveriges Natur, 2023:1

Vill du fördjupa
internationell samverkan?
Nå makthavare med
din forskning? Diskutera
kriser i pandemins fotspår?
Formulera samtidens
utmaningar?

Vi utvecklar tillsammans
jonseredsherrgard@gu.se

JONSEREDS HERRGÅRD

NY PÅ JOBBET

Fredrik Annebäck är ny personalhandläggare på Högskolan för scen och musik.

Leila Brännström är ny docent i internationell rätt.

Jovanna Dahlgren, professor i pediatrik endokrinolog, är ny prefekt vid institutionen för kliniska vetenskaper. **Lars Ny**, universitetslektor i immunonkolog, är ny proffekt.

Suzanne Dickson, professor i neuroendokrinologi, är ny ordförande för European Brain Council. Organisationens långsiktiga mål är att förbättra livet för de uppskattningsvis 179 miljoner européer som lever med hjärnsjukdomar.

Inger Gertsson, professor i reumatologi, är ny vice prefekt och biträddande utbildningsansvarig vid institutionen för medicin.

Maria Grahn-Farley är ny koordinator för EU-Horizon projektet.

Jenny Klingberg är ny föreståndare för Göteborgs centrum för globala biodiversitetsstudier (GGBC). Hon efterträder Allison Perrigo som är ny föreståndare för Botaniska trädgården vid Lunds universitet.

Hans-Gunnar Hogström, tekniker, på Högskolan för scen och musik.

Mikael Lipschütz är ny utbildningshandläggare på Högskolan för scen och musik.

Linnea Schmeling är ny vikarierande kommunikatör på Högskolan för scen och musik.

Gustav Smith, professor i kardiologi, är ny föreståndare för Wallenberg centrum för molekylär och translationell medicin (WCMTM).

Ana Gil Solá är ny docent i kulturgeografi.

Claes Strannegård är ny professor i kognitionsvetenskap.

Johan Zelano är ny professor i neurologi.

Institutionen för historiska studier har anställt följande nya lektorer i historia: **Wojtek Jezierski, Daniel Larsson** och **Erik Sjöberg**.

Också följande lektorer i arkeologi har anställts: **Christian Horn, Bettina Schulz Paulsson** och **Federica Sulas**.

UTMÄRKELSER

Ekonomhistorikern **Christopher Absell** har mottagit Arthur H. Colestipendiet från Economic History Association, som stöder forskning i ekonomisk historia. Medlen går till hans pågående forskningsprojekt, som undersöker välfärdseffekterna av olika typer av handelspolitik, inklusive tullar, subventioner och andra försvarsåtgärder.

Thomas Andersson, vice president vid Volvo Car Group, har tilldelats Handelshögskolans medalj Pro Studio et Scientia med följande motivering: "För att under lång tid, med stort personligt engagemang, idérikeedom, tydliga ideal och en djup förståelse för betydelsen av livslångt lärande ha bidragit till Handelshögskolans utveckling som en allt starkare akademi i nära samverkan med det omgivande samhället."

Fredrik Bäckhed, professor i molekylärmedicin, har tilldelats det prestigefulla ERC

Advanced Grant på 2,5 miljoner euro under fem år. Han får anslaget för att forska om aminosyran histidin, som är förändrad vid diabetes typ 2, vilket kan kopplas till förstelning av bland annat hjärta och lever. Bland annat hoppas Bäckheds forskargrupp kunna ta fram en behandling för leversjukdomen non-alcoholic steatohepatitis (NASH).

Barry Costa-Pierce, världslidande forskare inom utveckling av hållbart vattenbruk och produktion av mat från havet, har utsetts till hedersdoktor vid Naturvetenskapliga fakulteten. Barry Costa-Pierce har

bland annat varit senior rådgivare för det nationella centrumet för marin vattenbruksforskning, SWEMARC vid GU.

Randi Hjalmarsson, professor i nationalekonomi på

Handelshögskolan, har tilldelats det prestigefylla Advanced Grant på 2,5 miljoner euro från Europeiska forskningsrådet. Hennes forskning ska öka kunskapen om hur kriminella cykler kan brytas. Det är första gången som en forskare på Handelshögskolan får detta anslag.

Joakim Larsson, professor i miljöfarmakologi, är den

förste som tilldelas Örebro universitets nya pris för framstående forskningskommunikation. Motiveringen lyder: "Joakim Larssons studie om stora utsläpp av antibiotika från läkemedelstillverkning i Indien blev en världsnhet. Sedan dess har han skickligt kommunicerat sin forskning till viktiga målgrupper, inte minst beslutsfattare både i Sverige och internationellt. Antibiotikautsläppen är ett hot mot den globala hälsan och Joakim Larssons långsiktiga engagemang för forskningskommunikation har lett till konkreta förändringar."

Priset är på 100 000 kronor.

Bo Lindberg, professor emeritus i idé- och lärdomshistoria, tilldelas 2023 års Övralidspris. Motiveringen lyder: För ett författarskap som spårar upp och med stillsam humor, lärdom och osvikhlig blick för det tidlöst levande i det förgångna utforskar den lärda kulturens dolda rottrådar.

Prissumman är 300 000 kronor.

Jan Lötvall, professor i klinisk allergologi, får som första svensk Lipid Science Award, ett personligt pris på 500 000 kronor från Kåre Larsson och Gunnar Sandbergs forskningsstiftelse. Han prisas för att ha visat att små bubblor (så kallade exosomer) som sänds ut av celler i krop-

pen innehåller RNA-molekyler, en upptäckt som kan leda till helt nya behandlingar för både cancer och bakterieinfektioner.

BÖCKER

Den sjuka debatten

Från principen om vård efter behov är det alltmer ekonomiska intressen som styr. Med hjälp av omfattande research och vårdindustrins egna argument gör John Lapidus, forskare i ekonomisk historia, en djupdykning i den sjuka debatten.

Sinnenas musik. En exkurs i sex satser

Vad händer när musik möter människans olika sinnen? Hur låter champagne, hur doftar Vivaldi och vad kan klanger ge för aromatiska associationer? Följ med på ett musikaliskt och mångvetenskapligt äventyr när violinisten Tobias Granmo och marimbasolisten Daniel Berg utforskar våra sinnen. Skribent är Eva Lundgren, redaktör för GU Journalen, och boken är utgiven på Bo Ejeby Förlag, i samarbete med Jonsereds herrgård.

PÅ GÅNG

6 maj Göteborgs universitet på Angereds bokmessa

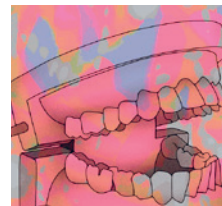
I samband med att Angereds bokmessa firar 5 år medverkar universitetet för första gången med ett antal programpunkter:

- Skönmålning eller svartmålning: om mediernas bevakning av invandring.
- Skolans villkor i en segre-

gerad samtid – perspektiv från forskning och praktik.

- Socialt arbete – rörelse, motstånd, förändring.

Hela programmet finns på www.gu.se under evenemang. Plats: Blå Stället, Angered.

29 april–21 maj

Biting My Tongue – examensutställning master fri konst

Årets examensutställning från masterprogrammet i fri konst förenar tio konstnärer under talsättet att det som inte sägs är precis lika viktigt som det som sägs. Utifrån en mångfald av perspektiv tar de sig an samhällsproblem med ett engagemang som ger en unik glimt in i framtidens utmaningar och möjligheter. Läs mer på www.gu.se. Plats: Göteborgs Konsthall, Götaplatsen 7.

Skapa en tillgänglig lärmiljö

Detta är en handbok som syftar till att göra högskolepedagoger tryggare och bättre rustade i sitt uppdrag att skapa en tillgänglig lärmiljö. "Tänker man rätt" från början och arbetar med generell tillgänglighet minskar behovet av särskilningar för enskilda studenter i mötet med heterogena grupper. Tillgänglighetsarbetet bygger på grundläggande förståelse för funktionsnedsättningar och kunskap att i praktiken göra enkla anpassningar, både vid planering och genomförande av kurser. Författare är Anna Jälknäs, GU, och Heidi Wåxberg, Chalmers.

B Posttidning

AVSÄNDARE:
GU JOURNALEN
GÖTEBORGS UNIVERSITET
BOX 100
405 30 GÖTEBORG

PORTO BETALT

▲ Var? Vem? När?

- Lindholmens konferenscentrum.
- Benedikt Schuegraf, Jouman Tafnkji och Elena Vocale, studenter i International Youth Think Tank.
- Tisdagen den 28 februari 2023.

▲ Kort beskrivning

International Youth Think Tank (YTT) är en tankesmedja för studenter på 18-24 år som vill påverka världen i en demokratisk riktning. Bland annat arrangerar IYTT så kallade Gothenburg Democracy Talks där ungdomarna lägger fram konkreta förslag på demokratisk utveckling.

De går också ut på gator och torg och frågar förbipasserande vad de anser om demokrati. Av de röster som studenterna samlat in har Jacob Hirdwall gjort pjäsen *Conversations with Strangers* som tidigare lästs upp på Athens Democracy Forum. Den 28 februari framfördes den på Göteborgs Stads demokratidag.

Vilka tre ord kommer du att tänka på när du hör ordet demokrati? Har du makt att själv bestämma över ditt liv? Vilka förväntningar har du på framtiden? är några frågor studenterna ställt till allmänheten.

Initiativtagare till YTT är Urban Strandberg, universitetslektor vid juridiska institutionen.